

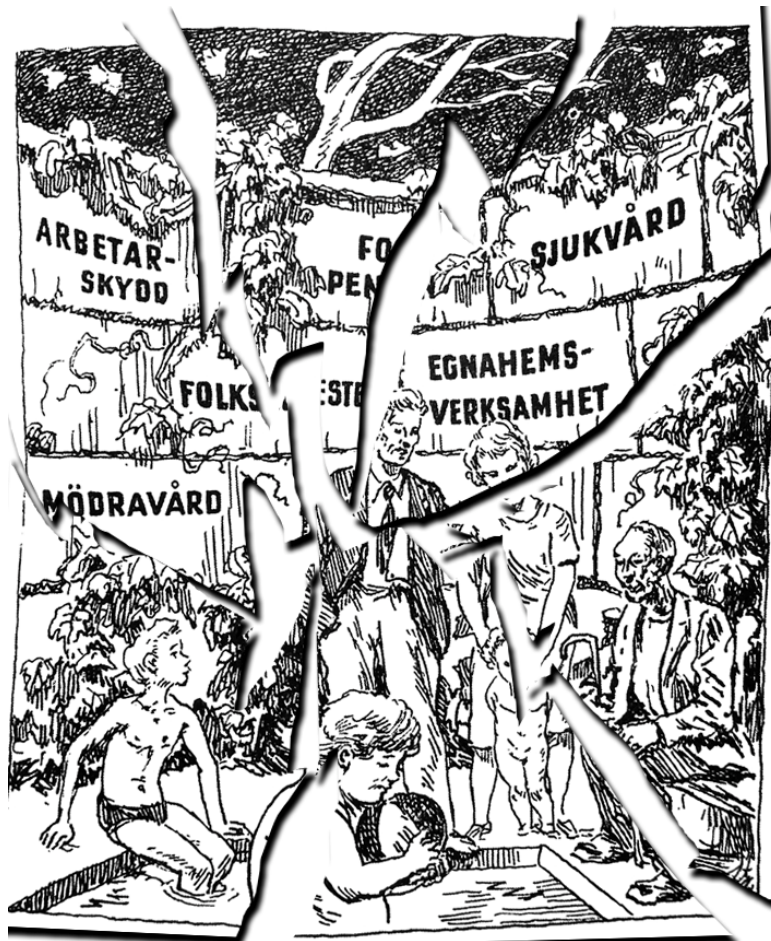

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Lång dags välfärd mot natt

En studie av den svenska modellens samtid och framtid

Socionomprogrammet
C-uppsats

Författare:
Tobias Davidsson
Ronnie Gustafsson
Albin Lindblad

Handledare: Linda Lane

ABSTRACT

Title A Long Day's Journey into Night – examining the Swedish model, present and future

Authors Tobias Davidsson, Ronnie Gustafsson and Albin Lindblad

Key Words Welfare, collective bargaining, minimum wages, the Swedish model

In this essay we strive to examine how the social work in Sweden will be affected if the Swedish welfare model goes through fundamental changes. The study illuminates the close connection between the Swedish collective bargaining model and the Swedish welfare system. The questions we present in this essay, and hopefully answer satisfactory, are: *is the Swedish welfare model subject to thorough changes? How will such a change alter the social work in Sweden?, is the Swedish collective bargaining model in a state of modification? Would a modification in the collective bargaining model have effects on the Swedish welfare model?*

We have used a qualitative method in collecting empirical material. We interviewed three representatives, who worked for Confederation of Swedish Enterprise, IF Metall and The Swedish Municipal Workers respectively. In addition to that we also conducted an interview with well renowned Swedish professor in Economic History, Lars Magnusson.

We found that the opinions regarding our questions differed between our informants, mainly between the employers' organization and the union representatives. In the results we present the views of our informants, which we then later analyze through a *path dependency* and *systems theory* perspective.

The conclusions that we drew was that the Swedish welfare model is facing a substantial change and that it will affect the Swedish social work in its very core. Moreover, we believe that the collective bargaining model is at a crossroads and will have to undergo modifications to survive. Finally, the close entwinement between welfare and labour market in Sweden will result in a scenario where they will affect each other likewise.

FÖRORD

Först och främst vill vi tacka våra informanter för att de tog sig tid och gladeligen ventilerade sina åsikter. Utan Peter Gaestadius, Henrik Johansson, Rolf Lindén och Lars Magnusson hade arbetet fallit mer än lovligt platt.

Vidare vill vi rikta ett stort tack till vår handledare Linda Lane, som bistått oss med tips, litteratur och stöd under arbetets gång.

För inspiration i vardagen strålar vår tacksamhet mot Gennaro Gattuso, Peter Vougt och Daniel Tjernström som ständigt förgyller den gråaste dag.

Tack till Eugene O'Neill som bidrog med inspiration till uppsatsens titel.

Slutligen riktas också ett tack till våra respektive, Helena och Josefin.

Munkeback, maj 2007

Tobias Davidsson
Ronnie Gustafsson
Albin Lindblad

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND	2
2.1 Partssystemets framväxt och utveckling	2
2.2 Den svenska välfärdsmodellens framväxt och utveckling	4
2.3 Koppling mellan partssystem och välfärdsmodell	6
2.4 Debatten kring partssystemets framtid	7
2.5 Syfte och frågeställningar.....	8
2.6 Tidigare forskning	9
Partssystem – fackföreningsrörelsen	9
Välfärd - socialpolitik.....	11
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	12
3.1 Systemteori.....	12
3.2 Spårbundenhet	14
3.3 Koppling mellan de två teorierna	15
3.4 Centrala begrepp	16
4. METOD	17
4.1 Population och urval.....	17
4.2 Datainsamling.....	17
4.3 Analys.....	18
4.4 Etiska överväganden	19
4.5 Giltighet och generaliserbarhet	20
4.6 Metoddiskussion.....	20
4.7 Processen	21
5. RESULTAT	23
5.1 Bakgrund – våra tre huvudsakliga informanter.....	23
5.2 Partssystemet.....	23
5.3 Lagstadgade minimilöner	25
5.4 EU.....	26
5.5 Välfärd.....	27
5.6 Lars Magnusson	30
Bakgrund	30
Partssystemet generellt.....	30
Maktförhållandena och partssystemets nuvarande status.....	31
Lagstadgade minimilöner	31
Välfärden	31
6 ANALYS	32
6.1 Informanternas syn på partssystemet	32
6.2 Informanternas syn på lagstadgade minimilöner	34
6.3 Informanternas syn på EU och dess påverkan på partssystemet.....	35
6.4 Informanternas syn på välfärden	36
6.5 Lars Magnussons syn på partssystemets samt välfärdens utformning och framtid	38
7. SLUTSATS	38
7.1 Står den svenska välfärdsmodellen inför alltomspännande systematiska förändringar?.....	38
7.2 Hur skulle en sådan förändring kunna påverka det sociala arbetet?	39
7.3 Håller den svenska avtalsmodellen på att modifieras?.....	40
7.4 Skulle en modifiering av den svenska avtalsmodellen påverka den svenska välfärdsmodellen?	40
8. SLUTDISKUSSION	40
9. REFERENSER	42
10. BILAGOR	45

10.1 Intervjuguide	45
10.2 Samtyckesblankett.....	47
10.3 Informanternas samtycke	48

1. INLEDNING

Det var främst under kursen Socialpolitik på socionomprogrammets sjätte termin som gruppens tankar kring frågor om välfärdens framtid väcktes och utvecklades. Vi fann oss själva inbegripna i samtal om saker vi tidigare bara berört flyktigt, och sakta men säkert växte tankarna till en idé om att i C-uppsatsen närma oss något av det vi ändå satt och diskuterade i cafeteria.

Ungefär samtidigt, ett stenkast från nämnda cafeteria, utspelade sig ett drama på salladsbaren Wild n' Fresh där ägarinnan Sofia Appelgren vägrat skriva under kollektivavtal, varpå Hotell- och restaurangfacket satte salladsbaren i blockad. Appelgren menade att varken hon eller hennes anställda hade någonting att tjäna på ett kollektivavtal och kampen mellan henne och HRF blev snabbt till en politisk kamp på nationell nivå. Protester från ett håll följdes av sympatiåtgärder från ett annat och frågan som till en början endast rörde Sofia Appelgren och hennes tre deltidsanställda var plötsligt mittpunkten i en långvarig oenighet mellan arbetsgivarföreningar och arbetstagarföreningar som bara väntat på att få blossa upp. Slagorden haglade från båda håll och mer och mer tydligt märktes det att den svenska avtalsmodell som under så lång tid varit rådande var under seriöst ifrågasättande.

Egentligen är vi alla tre i grunden politiskt intresserade, men allt detta, plus det faktum att många av de stora avtalen höll på att omförhandlas i slutet av mars, gjorde att detta intresse mer och mer riktades mot fackliga frågor och hur den svenska fackföreningsrörelsen hängde ihop med den svenska välfärden. Vi prövade olika teorier och frågeställningar mot varandra och vi talade mycket om det inflytande som det svenska EU-medlemskapet kunde tänkas ha på hur debatten yttrade sig.

Vi började läsa på mer ingående om vad kollektivavtalen egentligen är och vilka modeller som används i andra länder, företrädesvis inom EU. Vi frågade oss vad den svenska modellen egentligen är för någonting och om den ens fortfarande existerar. Vi undrade vilka likhetstecken det var möjligt att sätta mellan den svenska kollektivavtalsmodellen och den generösa välfärdspolitik som Sverige har varit, och fortfarande är, så kända för. Skulle en förändring av den svenska välfärdsmodellen aktualiseras så finns det även en risk att det sociala arbetet skulle få konsekvenser. Som snart nyutexaminerade socionomer är det naturligtvis med ett stort intresse som vi följer det sociala arbetets framtid.

Kort sagt hopade sig frågorna över oss och kanske var det av ren självbevarelsedrift vi slutgiltigt bestämde oss för att försöka få svar på i alla fall några av dessa frågor i vår C-uppsats.

2. BAKGRUND

Den svenska modellen är ett uttryck som man hör ofta, och dessutom i många olika sammanhang. Många gör anspråk på att göra uttrycket till sitt, vilket inte är så konstigt då det mestadels existerar ett positivt skimmer kring det. Med det i åtanke är det inte konstigt att man från vitt skilda håll vill rida på den våg av positiva konnotationer som den svenska modellen för med sig.

Ansatsen i detta kapitel är att vetenskapliggöra *den svenska modellen* genom att sätta in den i ett historiskt sammanhang och dessutom bryta ner den i framförallt två ”riktningar”. Det kan därför vara förvirrande att modellen oftast diskuteras och nämns i singularis. Snarast är det i vilken kontext modellen sätts in i som bestämmer vilken modell man talar om.

Den första kallar vi *partssystemet*; den svenska modellen utmärks främst av de relativt fredliga förhandlingarna och överenskommelserna mellan arbetstagare och arbetsgivare.

Den andra modellen är den *svenska välfärdsmodellen*; den svenska välfärden är något som både inom landet och ur ett internationellt perspektiv vanligtvis ses som en ovanligt generös modell. Det kännetecknas främst av en stor offentlig sektor, relativt låg arbetslöshet, ett rejält utbyggt socialförsäkringssystem och omfattande transfereringar. Det är allmänt vedertaget att Socialdemokraterna, i sin unika maktposition i Sverige under 1900-talet, var arkitekterna bakom den svenska välfärdsmodellen. Dock har det debatterats flitigt huruvida metoderna att nå ekonomisk jämlikhet lyckades. Många studier, både inom Sverige och internationellt författade sådana, har problematiserat den svenska välfärdsstaten. Juhana Vartiainen har forskat om hur den svenska socialdemokratin på många sätt misslyckades med sina politiska initiativ. En huvudkritik är att många insatser drogs för långt innan de övergavs och därmed hann bli omoderna (Vartiainen 1998).

I kapitlet kommer även den debatt som präglade den svenska arbetsmarknadspolitiken under vintern 2006 och våren 2007 att studeras närmare.

2.1 Partssystemets framväxt och utveckling

På 1870-talet bildades de första fackliga löntagarorganisationerna i Sverige och redan från början fanns ansatser att samordna verksamheterna. Det fanns en strävan mot en nationell samverkan och en av de stora uppgifterna för förbunden var att göra sin röst hörd bland de yrkesaktiva för att öka organisationsnivån. 1898 bildades LO (Landsorganisationen) och fackförbunden slöts här samman. Redan från början fanns en stark koppling till Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti, som hade bildats 1889 (Korpi 1978). I takt med att arbetstagarna organiserade sig och därmed växte sig starkare beslöt sig arbetsgivarna för att svara med samma mynt och bildade 1902 SAF (Svenska arbetsgivarförbundet).

Tidigt stod det klart att upprättandet av kollektivavtal tillhörde LO:s främsta prioritet. 1905 slöts det första kollektivavtalet inom en hel bransch i och med det centrala verkstadsavtalet. De centrala delarna i avtalet syftade till att reglera timlöner och allmänna löne- och arbetsvillkor inom verkstadsindustrin. Detta avtal kom att bli normerande även inom andra branscher. I och med decemberkompromissen 1906 erkände SAF den fria föreningsrätten, d.v.s. arbetarnas rätt att inträda i fackföreningar. Från fackföreningarna gavs löftet om att arbetsgivarna gavs rätten att leda och fördela arbetet (Magnusson 2006). Någonstans här lades grunden till vad som senare skulle utmärka den svenska avtalsmodellen; nämligen ett relativt harmoniskt samförstånd mellan arbete och kapital där båda sidor erkände och respekterade varandras rätt att ställa krav.

Under 1930-talet ökade antalet arbetare berörda av kollektivavtal på nytt och 1938 slöts så det avtal som det oftast refereras till när man vill peka på den svenska avtalsmodellen; Saltsjöbadsavtalet. Det var regeringen som kallade till mötet då Socialdemokraterna, med Per-Albin Hansson som partiledare, ville få till stånd en lagstiftning på arbetsfredens område. Detta var något som både SAF och LO till varje pris ville undvika, varpå de träffade det idag historiska avtalet. I och med detta inleddes en period som skulle präglas av den så kallade Saltsjöbadsandan; en bestämd förhandlingsordning som minskade utrymmet för både strejker och lockouter. Det initiala Saltsjöbadsavtalet följdes av en rad avtal som alla vittnade om ett relativt stort mått av samförstånd mellan de tidigare så trötta parterna. Avtalet blev normbildande för den svenska arbetsmarknaden (Schön 2007). De två stora parterna på arbetsmarknaden hade utvecklat en harmonisk dialog vilket gjorde att staten inte behövde lägga sig i förhandlingarna. Kompromissen vilade på att arbetstagarna accepterade rationaliseringar på arbetsmarknaden under förutsättning att dessa gjordes med hänsyn till de konsekvenser det skulle få för arbetarna (Korpi 1978). Det är precis denna, inte minst i internationella jämförelser, unika ordning på arbetsmarknaden som på detta plan ofta kallas för *den svenska modellen*. Detta var den yttersta manifestationen av partssystemet där kollektivavtalet skulle vara den bärande stommen som höll ihop denna arbetsmarknadspolitiska kompromiss.

Mellan arbetsgivarorganisationerna och arbetstagarorganisationerna råder så kallad fredsplikt när ett kollektivavtal tecknats. Om det dock ej skrivits på kollektivavtal har arbetsmarknadsparterna rätt till stridsåtgärder för att få till stånd ett kollektivavtal. Från arbetstagersidan är strejk och blockad de två stridsåtgärder som används, medan arbetsgiversidan kan använda sig av lockout (Herzfeld 2003). Det finns dessutom ett undantag till fredsplikten och det är sympatiåtgärder såtillvida den initiala strejken är legitim (Herzfeld 2003).

Det var dock aldrig så att staten helt lät parterna ensamma få besluta och råda över alla arbetsmarknadens aspekter. Det så harmoniska förhållandet mellan arbetsmarknadsparterna fick sig dessutom en rejäl törn då LAS (lagen om anställningsskydd) samt MBL (medbestämmandelagen) tillkom 1976. LO var drivande i att få till stånd dessa lagar och detta såg SAF som ett svek mot partssystemet som syftade till att lämna lagstiftningen utanför arbetsmarknaden i så hög grad som möjligt (Magnusson 2006).

Från mitten av 1940-talet och egentligen ända fram till 1983 var det centrala förhandlingar med LO som huvudpart för arbetstagersidan som var den gällande modellen när avtal skulle slutas. 1983 slöt nämligen Metall och Verkstadsföreningen ett avtal utanför de centrala förhandlingarna och detta skulle snabbt bli standard (Magnusson & Johansson 1998). Sedan slutet av 1980-talet har förbunden vuxit sig starkare gentemot LO och förhandlingarna sker idag i regel på förbunds nivå. Löneavtalen har förändrats rejält och även om kollektivavtal fortfarande är den i särklass dominerande formen av avtal så har förhandlingarnas form förändrats markant sedan LO decentraliserats. Idag innehåller inte alltid kollektivavtalen tidigare självklarheter som avtalade minimilöner eller personlig lönegaranti.

År 2001 slogs SAF ihop med Svenska Industriförbundet och bildade sålunda Svenskt Näringsliv. Organisationen har 50 medlemsförbund och är idag den rakt igenom dominerande arbetsgivarorganisationen i Sverige. LO samlar idag 15 medlemsförbund, där två av de största är Kommunalarbetsförbundet samt Industrifacket Metall. I och med den ekonomiska kris som skulle drabba Sverige i början av 1990-talet drevs en djup kil in i det tidigare så nära samarbetet mellan LO och SAP. Detta har till viss del reparerats, men aldrig helt återgått till hur det såg ut innan. Runt 80 % av Sveriges löntagare är fackanslutna och 2004 beräknades 94

% av alla anställda omfattas av någon form av kollektivavtal (Magnusson 2006). Vid sidan av LO är de två stora centralorganisationerna som samlar arbetstagare TCO (Tjänstemännens Centralorganisation) samt SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation). De två vanligaste facken för yrkesverksamma inom det sociala arbetet är för övrigt Akademikerförbundet SSR som tillhör SACO samt SKTF som är ett av TCO:s 17 fackförbund.

Partssystemet är alltså inte längre vad det en gång var och en debatt om det svenska partssystemets framtid och giltighet har aktualiserats. Vidare har Sveriges inträde i EU gjort att socialpolitiken och de fackliga frågorna kommit upp på agendan på nytt.

2.2 Den svenska välfärdsmodellens framväxt och utveckling

Att tala om en relativt unik svensk välfärdsmodell är allmänt vedertaget och med detta brukar vanligtvis den generösa välfärdsapparat, med utbyggda socialförsäkringar och låg arbetslöshet avses. Teorierna om när den svenska välfärdsmodellen började formas är många, men i den här uppsatsen tar vi vårt avstamp i arbetarrörelsens organisering i slutet av 1880-talet, men nämnas kan göras att liberala idéer om fattigvårdspolitik i mitten av 1850-talet på många sätt lade grunden till det mer förfinade system som skulle utvecklas på 1900-talet (Olofsson 2007).

Det var i svallvågorna av det industriella samhällets uppkomst som den svenska välfärdsstaten som vi känner den idag började ta sin form. Industrialismens verkliga genombrott i Sverige skedde i början av 1890-talet och i samband med detta kom industriarbetarnas villkor snabbt att hamna i fokus. I ett tidigt skede inrättade fackföreningarna arbetslöshetskassor för sina medlemmar. Först under 1900-talets början blev arbetslösheten en fråga på riksdagsnivå (Olofsson 1996). Vid denna tidpunkt fanns det redan en fattigvårdslag i Sverige som hade moderniserats 1847, men arbetarrörelsen var kritisk till denna och förde fram argumentet att lönearbetare inte skulle vara beroende av fattigvården, varpå de fackliga arbetslöshetsförsäkringarna byggdes ut ytterligare. I början av 1900-talet växte dessutom en offentlig arbetsförmedling fram efter påtryckningar från främst fackligt håll, men även från arbetsgivarföreningar.

Ett rejält genombrott på den socialpolitiska och arbetsmarknadspolitiska arenan dröjde dock tills Socialdemokraterna tog makten i Sverige. SAP hade i omgångar suttit i regering och under deras första mandatperiod som inleddes 1917, då de regerade ihop i en koalition med Liberala Samlingspartiet, infördes bland annat 8 timmars arbetsdag. 1920 bildade SAP regering själva första gången med Hjalmar Branting som statsminister. 1928 valdes Per-Albin Hansson som ny partiordförande i SAP och samma år lanserade han sin idé om folkhemmet. Det var denna idé som mer än någonting annat, i alla fall inom Sverige, som skulle förknippas med den svenska välfärdsstaten. Genom att föra in hemmets värderingar i samhället skulle också samhällets medborgare behandla varandra bättre. Folkhemmet skulle i längden leda till ekonomisk utjämning och en utveckling av den sociala omsorgen (Korpi 1978). Vid denna tidpunkt ägde borgarna makten i Sverige. 1932 vann SAP riksdagsvalet och skulle efter det i princip behålla regeringsmakten ända till 1976 års riksdagsval. Det var under dessa 34 raka år som den svenska välfärdsstaten på allvar skulle byggas och utvidgas. Regeringen genomförde i slutet av 1930-talet flera socialpolitiska reformer som bostadsbidrag för barnfamiljer, folktandvård, förebyggande mödravård samt statlig arbetsförmedling.

Den offentliga sektorn växte så det knakade och under efterkrigstiden kom Sverige alltmer ur ett internationellt perspektiv ses som en föregångare på välfärdsplanet. I en värld som var strikt uppdelad i en västlig kapitalistisk och en östlig socialistisk sågs Sverige som ett ovanligt lyckosamt mellanting. Den offentliga välfärdspolitiken var något som mer eller mindre alla de etablerade riksdagspartierna ställde sig bakom. Ekonomin och välfärden växte ikapp och tillväxten var hög. I mitten av 1940-talen genomfördes stora politiska reformer såsom folkpension, allmänna barnbidrag samt en rejält utbyggd semesterlag med bred politisk majoritet. 1957 genomfördes en folkomröstning om allmän tjänstepension. Dock var riksdagen oenig och det krävdes mödosamma förhandlingar för att SAP skulle få igenom sitt förslag och 1960 trädde ATP-systemet i kraft. Den arbetsmarknadsekonomiska politik som fördes under denna period brukar allmänt kallas för Rehn-Meidner-modellen eller den solidariska lönepolitiken. Denna modell syftade till tillväxt genom strukturomvandlingar på den svenska arbetsmarknaden. Hela branscher kunde överges och skrotas om de inte var lönsamma ur samhälls- tillväxtpunkt, varpå arbetarna inom den aktuella branschen omskolades omsorgsfullt. Denna modell var rent avhängig Saltsjöbadsandan som vilade på denna överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetstagar (Magnusson 2006). Rent allmänt ses ofta 1960-talets som den verkliga guldåldern i Sveriges moderna historia. Välfärden och levnadsstandarden sköts i höjden och ”vanliga arbetare” levde ett liv som de tidigare endast kunnat drömma om. Tillväxten fördelades på ett sätt som gjorde att klassklyftorna krympte och landet sågs som ytterst välmående.

Utbyggnaden av välfärdsprogrammen och den offentliga sektorn fortsatte dock uthålligt under 1970-talets början med deltidspension, föräldraledighet och ytterligare utbyggd sjukförsäkring. Trots att detta var ett decennium som skulle präglas av en ekonomisk världskris syftade ändå Sveriges politik till att oförtrutet hålla nere arbetslösheten (Magnusson 2006). Arbetsrätten förstärktes i och med införandet av LAS och MBL i den svenska lagstiftningen och i samma veva förde SAP fram ett förslag om löntagarfonder. Dessa skulle öka arbetstagarernas inflytande över ägarapparaten, men detta förslag möttes av en skepsis och var på många sätt en av anledningarna till att riksdagsvalet 1976 förlorades till borgarna som då tog makten (Magnusson 2006). 1980-talets svenska ekonomiska politik präglades av att den socialdemokratiska regeringen som återtog makten 1982 lade om sin tidigare syn för att nu låta näringslivet vara navet genom att öka lönsamheten, genomföra selektiva ingripanden och ökad konkurrens, bekämpning av prisökning på tillgångar samt att hålla nere konsumtionen. 1985 avreglerades kreditmarknaden och utlåningarna till de svenska hushållen ökade explosionsartat. Regeringen fortsatte under slutet av 1980-talet på samma linje med avregleringar på fler områden och landets ekonomi var god samtidigt som arbetslösheten fortsatt var mycket låg. Denna strategi kallades för den tredje vägens politik som en medelväg mellan keynesianism och monetarism (Schön 2007). Detta ledde till att en nyrikedom växte fram, inom främst Stockholms finansvärld, och reaktionen från fackligt håll var stark och arbetstagarorganisationerna ifrågasatte den sociala rättfärdigheten i denna politik (Magnusson 2006).

Sverige gick dock oundvikligen mot vad som brukar kallas den största ekonomiska kris som landet i modern tid genomlidit. Den svenska ekonomin var i slutet av 1980-talet extremt överhettad och hela landet gick på högvarv. Lönerna pressades upp rejält och en inflation var oundviklig (Eklund 2005). Konsumtionen var alltför hög och regeringen såg ett tvångssparande som nödvändigt. En nedkylning av ekonomin var ofrånkomlig och den sittande socialdemokratiska regeringens finansminister Kjell-Olof Feldt såg en reformering av välfärdssystemet som den enda möjliga metoden för att ur ett långsiktigt perspektiv bromsa den överhettade ekonomin. Det regeringsprogram som sedermera lades fram innebar djupa

nedskärningar i välfärden, vilket LO vände sig starkt emot. Det krispaket som regeringen fick igenom innebar att flera planerade välfärdsinitiativ (bl.a. utbyggd föräldraförsäkring och införande av en sjätte semestervecka) antingen uppskötts eller mildrades kraftigt. Landet gick in i en rejäl lågkonjunktur; en kraftig fastighetskris utvecklade sig i efterdyningen av de enorma lån som fastighetsbolagen belånat sina fastigheter med. Affärsbankerna förlorade enorma pengar på detta och staten fick gå in med allmänna medel, vilket tyngde de redan så ansträngda offentliga finanserna. Till detta tillkom också en kris inom industrin vilket bidrog till att arbetslösheten ökade (Schön 2007). Det var nu tydligt att välfärden var något som till viss del var tvunget att offras för att reda upp det kaos som statsfinanserna i början av 1990-talet hamnat i. Det var i en rent skrämmande fart och omfattning som arbetslösheten drabbade Sverige och mellan 1989 till 1993 ökade den procentuella arbetslösheten bland Sveriges arbetsföra befolkning från 1.4% till 10.4% (Magnusson 2006).

Socialdemokraterna kom åter till makten 1994 efter tre års borgerligt styre och i och med det inleddes en kraftig sanering av statsfinanserna. Läget stabiliserades en aning, men arbetslösheten skulle aldrig helt hämta sig. Den tidigare prioriteringen av att hålla nere arbetslösheten till varje pris övergavs alltså till slut av det parti som var arbetarrörelsens egna. Att nå ner till en nivå kring 4% arbetslöshet blev det nya målet, men inte ens det gick helt att uppnå (Olofsson 2007). 1995 gick Sverige med i den Europeiska Unionen och föreställningen om en unik svensk modell som skulle kunna kryssa sig igenom de ekonomiska kast som övriga världen drabbades av bleknade för att i stort sett helt försvinna. Dessutom lämnade krisen en rejäl spricka mellan LO och SAP som på många sätt kan symbolisera den problematiska och komplexa symbiosen mellan avtalsmodell och välfärdsmodell.

Under 1990-talet och in på 2000-talet har Sverige fortsatt att bli mindre jämlikt, arbetslösheten har igen stigit långsamt och fler personer går långa perioder med socialbidrag. En verklighet där arbetslöshet och arbetsbrist existerar samtidigt har infunnit sig.

I riksdagsvalet 2006 stod den borgerliga alliansen som segrare. Den nya regeringen, som i valkampanjen lanserat sig som Sverige nya arbetarparti, slösade inte någon tid i sin iver att få in fler i arbete. Deras metod var bland annat att radikalt omdana A-kassan, vilket väckte ett inte helt oansenligt missnöje och motstånd bland företrädesvis låginkomsttagare runt om i landet. Ännu fler förändringar i arbetslöshetsförsäkringen är planerade under 2007.

Den borgerliga regeringen har från vänsterhåll kritiserats för att tvinga in Sverige i ett systemskifte där välfärdsmodellen kommer överges, men "alliansen" vidhåller envist att så inte är fallet. En kritik som ofta vädrats mot den nuvarande regeringen är att deras politik, främst på skatteområdet, gynnar samhällets höginkomsttagare och leder till större klassklyftor. En utredning utförd av Riksdagens Utredningstjänst, beställd av Miljöpartiet, som offentliggjordes 24 april 2007, pekade på att ungefär hälften av de skattesänkningar som regeringen presenterade i årets vårbudget går till den rikaste tiondelen i landet. På samma gång är det låginkomsttagarna som tjänar mellan 80 000 och 200 000 per år som får betala slopandet av fastighetsskatten (RUT Dnr: 2007:818).

2.3 Koppling mellan partssystem och välfärdsmodell

Av bakgrundsbeskrivningen av den arbetsmarknadsmodell vi har i Sverige samt den välfärdsmodell vi är kända för så framgår det tydligt att dessa är nära sammanvävda och ibland svåra att skilja åt. Jonas Olofsson, docent i ekonomisk historia, menar att arbetsmarknadsrelationerna är den viktigaste och mest centrala delen i den svenska socialpolitiken. Utan kollektivavtalen och den historiska kompromissen mellan arbete och kapital skulle inte den solidariska lönepolitiken, vilken i sin tur ökade den offentliga konsumtionen och därmed underlättade höjda skatter, överhuvudtaget varit möjlig (Olofsson

2007). Även Lars Magnusson pekar på att om det är något som verkligen är unikt för den svenska modellen så är det just den roll som arbetsmarknadens parter spelat för det välfärdsbygge som initierades och bedrevs i Sverige under 1900-talet (Magnusson 2006). I sin, i många avseenden kritiska, artikel om den svenska socialdemokratin och dess välfärdsbygge, pekar ändå Juhana Vartiainen (1998) på den nära kopplingen mellan fackföreningarna och SAP. Vartiainen menar att den allmänna syn, som syftar till att socialdemokraternas ekonomiska politik var en produkt av en centraliserad maktapparat, inte överensstämmer med verkligheten. Han tecknar bilden av en process där flera aktörer var aktiva, främst LO och dess nära samarbete med Socialdemokraterna.

2.4 Debatten kring partssystemets framtid

2004 blossade den så kallade Vaxholmskonflikten upp. Den hade sin bakgrund i ett bygge i Vaxholm som drevs av ett lettiskt byggföretag. Företaget följde ett lettiskt kollektivavtal. Fackförbundet Byggnads krävde att företaget skulle underteckna svenska kollektivavtal, men då dessa sade nej beslutade Byggnads att försätta arbetsplatsen i blockad. Företaget ansåg sig utsatt för diskriminering och vände sig till Arbetsdomstolen som i sin tur vände sig till EG-domstolen för ett förhandsbesked om blockaden stred mot EU:s regler om fri rörlighet för arbetskraft (Persson 2005).

Vad som dock kanske är mest intressant är den debatt som följde i Vaxholmskonfliktens bakvatten. Den uråldriga svenska modell som baseras på kollektivavtal och det ömsesidiga partssystemet mellan arbetsgivare och arbetstagare ifrågasattes nu öppet. Från fackligt håll fördes sympatiröster och ett försvar av den svenska modellen fram. Man pekade på lönemässig dumpning samt ojust underbudskonkurrens som skäl till att motverka ett övergivande av kollektivavtalet. Reaktionerna från arbetsgivarsidan var mer komplexa. I allmänhet tyckte man att blockaden var ett väl hårt grepp från fackligt håll, men samtidigt fanns även där ett intresse att värna om den rådande modellen. Det gavs i alla fall svängum i media åt röster som verkade för en skrotning eller utveckling av den svenska modellen. För att belysa det utrymme debatten gavs i media är DN:s samlade artiklar om konflikten ett bra exempel (www.dn.se, 30/3 2007).

I kölvattnet av Vaxholmskonflikten och debatten rörandes denna utbröt i december 2006 ännu en uppmärksam blockad, denna gång i Göteborg. Salladsbaren Wild n' Fresh invigdes i februari 2006 och efter att de inte tecknat kollektivavtal sattes den i blockad av HRF den 5 december 2006. Enligt Sofia Appelgren, som var salladsbarens ägare, avstod hon från att skriva under kollektivavtalet eftersom hennes anställda inte ville ha det. HRF menar däremot att kollektivavtalet är nödvändigt för att säkerställa rimliga villkor för restaurangens tre deltidsanställda. Den debatt som följde denna konflikt var landsomfattande och gav än mer näring åt frågan om kollektivavtalets giltighet och framtid. På de stora tidningarnas debattsidor och på de politiska bloggarna blossade debatten upp och blev på sina håll mer än lovligt hätsk. Den nedanstående beskrivningen av konflikten är främst refererad från HRF:s rapport *Toppen på en isbergssallad* som utkom i april 2007. Då HRF representerar ena sidan i konflikten kan frågetecken resas kring objektiviteten.

Moderata Ungdomsförbundet och Centerpartister liknade HRF:s utdelning av flygblad vid maffiametoder och Liberala Ungdomsförbundet visade sin avsky mot fackets metoder genom att i sin tur utföra en "blockad" utanför fackförbundens lokaler i Göteborg. HRF svarade med att kräva en offentlig ursäkt från de berörda partierna, vilket de aldrig fick.

Facket vidhöll sin ställning och påpekade att blockaden inte var en åtgärd endast riktad mot Appelgren, utan snarare ett ingripande som var nödvändigt för kollektivavtalets fortlevnad i stort. Deras argument var att om vissa krogar tillåts att konkurrera med låga löner och dåliga

förhållanden för personalen, så slår de ställena ut alla de restauranger som garanterar sina anställda avtalsenlig lön och anställningsvillkor.

Då den moderate arbetsmarknadsministern Sven Otto Littorin vid ett flertal tillfällen försvarade HRF:s blockad utmynnade detta i ett tydligt missnöje i de borgerliga leden och från Svenskt Näringsliv, vars VD Urban Bäckström öppet kritiserade Littorin och pekade på fackets enligt honom ”maktfullkomlighet” och ”brist på proportion” (<http://www.svensktnaringsliv.se>, 23/3 2007). Debatten fortskred och Kristdemokraterna gjorde ett utspel om att inskränka konflikträtten, vilket fick medhåll från folkpartistiska politiker. Efter den borgerliga kritiken mot Littorin svängde denne en aning och kallade HRF för konfliktglada i en debattartikel i Göteborgsposten (9/3 2007). Från partipolitiskt vänsterhåll var det relativt tyst i debatten, men de gånger som de uttalade sig stödde de mer eller mindre fackets blockad. Svenskt Näringsliv författade en skrivelse till regeringen som krävde att fackföreningarnas rätt att agera för att få fler att teckna kollektivavtal skall inskränkas på fler punkter. Det gäller bl.a. att företag med färre än tio anställda, företag som inte har anställt någon som är med i facket och företag där inte den enskilde anställde uttryckligen själv säger att man vill ha avtal med garanti för löner och villkor, skall undantas från kravet på kollektivavtal. Förslaget stöds av ett antal borgerliga tankesmedjor, Centerpartiet samt delar av de tre övriga borgerliga partierna. Blockaden mot Wild n' Fresh avblåstes den 2 april 2007, efter att Sofia Appelgren sålt salladsbaren. De nya ägarna tecknade omgående kollektivavtal.

Opinionsinstitutet Synovate Temo presenterade i början av april en undersökning (*bilaga i Toppen på en isbergssallad*) som visade att 46 % av de tillfrågade ansåg att HRF agerade fel i Wild n' Fresh-konflikten, medan 41 % stödde blockaden. Stödet för kollektivavtalet i allmänhet var dock större och 77 % ansåg att facken skall kräva avtal om de anställda tjänar mindre än dem som omfattas av kollektivavtal.

2.5 Syfte och frågeställningar

Med anledning av den konflikt som ovan beskrivits, ser vi hur debatten om den svenska modellen livlig och politiserad. Många av de röster som höjts i debatten uttrycker åsikter som länge funnits, men inte tidigare fått ett större medialt utrymme. Wild n' Fresh-konflikten kan därmed ses som något av ett trendbrott i den svenska avtalsdebatten.

Syftet i vår uppsats är att undersöka hur det sociala arbetet kan tänkas påverkas om den svenska välfärdsmodellen förändras. Vi vill med vår problemställning, innehållandes en övergripande frågeställning, samt tre delfrågeställningar, belysa hur parter på arbetsmarknaden ser på och förhåller sig till den svenska modellen och i vilken mån denna står inför förändringar samt de konsekvenser detta kan få för det sociala arbetet.

Anledningen till detta är för att det dels är ett aktuellt problemområde som översvämmat tidningarnas debattsidor och dessutom ytterligare uppmärksammats i och med de pågående avtalsförhandlingarna. Relevansen för socialt arbete kan till en början te sig aningen luddig, men ur ett längre perspektiv anser vi att våra frågeställningar sätter fingret på stora och allvarliga problemområden inom det sociala arbetet. En genomgående förändring av den svenska välfärdsmodellen skulle inte bara påverka de som primärt är klientbasen inom socialt arbete; en strukturell förändring i en välfärdsmodell vars fundament är den offentliga sektorn skulle även på sikt kunna förändra det sociala arbetet i en riktning från ett allmänt åtagande till en återgång mot en dåtida fattigvårdspolitik som i huvudsak vilade på ideellt arbete. Vi vill i och med vår uppsats lyfta och framhäva den nära kopplingen mellan arbetsmarknadspolitiken och socialpolitiken samt hur känsliga både dessa områden är för förändringar.

Övergripande frågeställning: Står den svenska välfärdsmodellen inför alltomspännande systematiska förändringar?

Den svenska välfärdsmodellens fortlevnad är en fråga som ständigt är aktuell. På senare tid har dels debatten om avtalsmodellens framtid, samt det politiska maktskiftet i Sverige än en gång lyft frågan om landet står inför ett systemskifte på den välfärdspolitiska arenan. Vi vill därför undersöka om det denna gång finns ett allvar i debatten kring modellens fortlevnad.

Delfrågeställning 1: Hur skulle en sådan förändring kunna påverka det sociala arbetet?

Då det sociala skydds nätet och det allmännas roll som tillförsäkrare av denna är en stöttepelare i det svenska välfärdsbygget, samt en förutsättning för att partssystemet utvecklats som det gjort, vill vi utreda hur det sociala arbetet skulle påverkas om detta system ändrades i någon del.

Delfrågeställning 2: Håller den svenska avtalsmodellen på att modifieras?

Den massmediala debatten som följde Wild n' Fresh-konflikten åskådliggjorde röster om en modifiering av den svenska avtalsmodellen. Trots att regeringen officiellt gav sitt stöd åt kollektivavtalsmodellen och fackföreningarnas rätt till stridsåtgärder så var det tydligt att det inom de borgerliga leden och Svenskt Näringsliv fanns önskemål om en förändrad avtalsmodell.

Delfrågeställning 3: Skulle en modifiering av den svenska avtalsmodellen påverka den svenska välfärdsmodellen?

Som tidigare påvisats är förhållandet mellan arbetsmarknadspolitiken och socialpolitiken tydligt i Sverige. Därför vill vi undersöka närmare hur en förändring i avtalsmodellen skulle kunna påverka den svenska välfärden.

2.6 Tidigare forskning

Partssystem – fackföreningsrörelsen

Forskningen kring den svenska fackföreningsrörelsen är i princip lika gammal som fackföreningarna själva, men likt arbetarrörelsens första stapplande steg är den tidiga forskningen på detta område fragmentarisk och färgad av sin samtidighet.

1938, samma år som Saltsjöbadsavtalet slöts, utkom den sjunde upplagan av vad som vanligtvis brukar benämnas som den första riktigt klassiska boken om hur den svenska fackföreningsrörelsen uppkommit och utvecklats. Denna hette kort och gott *Den svenska fackföreningsrörelsen* och skrevs av Sigfrid Hansson. Detta verk hänvisas det till ofta i även nutida böcker om den svenska arbetsmarknaden. Hjalmar Brantings dotterson Jörgen Westerståhl utvecklade 1945 Sigfrid Hanssons ansats med sin *Svensk fackföreningsrörelse – organisationsproblem, verksamhetsformer och förhållande till staten*. Även denna bok räknas som något av ett portalverk i tecknandet av hur den svenska fackföreningsrörelsen utvecklades innan andra världskriget. Westerståhl klargör bland annat med hjälp av siffror hur organisationsgraden bland svenska arbetare förändrats genom åren. Vår uppsats syftar

förvisso till att undersöka partssystemets samtid och framtid, men då den svenska modellen i sin form är relativt unik är det av intresse att se hur den kommit att utvecklas.

1988 utgav Nils Elvander *Den svenska modellen – löneförhandlingar och inkomspolitik 1982-1986*. Där illustrerar Elvander främst hur modellen förändrats under 1980-talet och hur denna överlevt den så kallade guldåldern. Detta visar att den svenska modellen även tidigare varit ifrågasatt och stått inför förändringar, men ändå fortlevt.

Samtidens partssystem och dess utmaningar är ett område som ekonomhistorikern Lars Magnusson verkat inom de senaste åren. 1999 utkom *Den tredje industriella revolutionen – och den svenska arbetsmarknaden*, och den beskrev hur globaliseringen och de tekniska förändringarna ritat om kartan för hur den svenska arbetsmarknaden såg ut runt millennieskiftet. Det är otvetydigt att fackförbunden verkar i en ny verklighet med andra utmaningar än de tidigare ställts inför. 2006 utgav Lars Magnusson *Håller den svenska modellen – Arbete och välfärd i en globaliserad värld*. Denna bok försöker visa hur den svenska modellen tacklat de förändringar som skett och de nya utmaningar som dessa medfört. Där Magnusson lägger stor vikt vid vad som händer över gränserna och hur det påverkar arbetsmarknaden inom Sverige, kommer vi i den här uppsatsen att främst inrikta oss på hur politiska beslut och debatten inom landet påverkar partssystemet.

Statsvetaren Bo Rothstein hade en något annorlunda ansats i sitt forskande om partssystemet. Han beskrev i *Den korporativa staten* från 1992 de svenska intresseorganisationernas politiska styrka och hur de står nära staten. I boken försöker Rothstein beskriva och förklara detta relativt unika partssamband genom att omtolka tidigare ”sanningar” om de stora kompromisser som präglat den svenska arbetsmarknaden. De maktförhållanden som präglar partssystemet är något som undersökts av flera forskare. Modellens överlevnad är på många sätt beroende av att maktbalansen inte rubbas alltför mycket av arbetsmarknadsparterna, men även av sittande regering. Förhållandet mellan arbetstagarorganisationerna och Socialdemokraterna har Lars Magnusson forskat flitigt om. 1998 utgav han tillsammans med Anders L. Johansson *LO. Andra halvseket*. Som titeln antyder tar den inte sitt avstamp i fackföreningarnas födelsefas, utan koncentrerar sig snarare på det skede då deras makt på arbetsmarknaden organiserats och konsoliderats. Mycket fokus läggs på LO:s inte helt oproblematiske relation till Socialdemokraterna. Detta förhållande är något som verkligen aktualiserats i den aktuella debatten, där arbetsgivarna tidigare hävdat att detta förhållande gynnat arbetstagarerna har nu fokus ändrats till en växande kritik från arbetstagarerna mot det nära samarbetet mellan arbetsgivarna och alliansen för Sverige.

Om facklig föreningsfrihet, inte minst i ett internationellt perspektiv, har Petra Herzfeld Olsson skrivit en mustig avhandling som utkom 2004. Denna heter *Facklig föreningsfrihet som mänsklig rättighet* och är i allmänhet en historisk och juridisk beskrivning av hur föreningsfriheten utvecklats och tillämpats både inom samt ur ett internationellt perspektiv. Mer ingående problematiserar Herzfeld Olsson vidare hur det har sett ut och ser ut på detta plan inom EU och hur Sverige förhåller sig till detta.

Den juridiska aspekten av arbetsmarknadspolitik har Folke Schmidt forskat flitigt om. Hans *Kollektiv arbetsrätt* från 1950 är en tidig beskrivning av hur lagstiftningen utvecklats inom det arbetsrättsliga fältet. Arbetsrätten påverkar maktbalansen inom partssystemet, och därmed dess styrka som avtalsmodell.

LO och dess medlemsförbund har själva svarat för en kopiös mängd skrifter och utredningar, både om den egna organisationen och om partssystemet. Organisationen har anställda

forskare, vilket även Svenskt Näringsliv har. På Svenskt Näringsliv hemsida är det första man möts av en presentation av deras strävan att verka opinionsbildande och kunskapsspridande.

Trots att det forskats mycket inom detta fält, saknar vi ändå en direkt koppling till det sociala arbetet inom forskningen. När kopplingar till välfärd görs är det mer ur en samhällsekonomisk aspekt, snarare än att undersöka hur den lilla människan påverkas.

Välfärd - socialpolitik

Fokus i detta avsnitt kommer vila på den forskning som gjorts om den svenska välfärds- och socialpolitiken. Välfärd som begrepp och företeelse har det annars forskats flitigt om över i stort sett hela världen och med en mängd olika utgångspunkter. Under 1960-talet var den brittiske socialforskaren Richard Titmuss en banbrytande teoretiker som i sin *Essays on the Welfare State* från 1958 förde fram sin tes om residual socialpolitik, som är den socialpolitik som exempelvis förs i Amerikas Förenta Stater.

Om man skall skriva om den samtida välfärdsforskningen är det hart när omöjligt att inte nämna den danske sociologen Gösta Esping-Andersen som med sina klassificeringar av olika välfärdsmodeller har haft ett enormt inflytande på forskningen inom detta område. I verk som *The Welfare State Reader* och *The Three Worlds of Welfare Capitalism* för han oförtrutet fram sin tes. Esping-Andersen skiljer i sin typologi mellan en socialdemokratisk (skandinavisk), en konservativ (kontinental) och en liberal (anglosaxisk) modell.

En av de främsta forskarna inom välfärdsområdet i Sverige är Walter Korpi, professor i sociologi, som under främst 1980-talet utgav en mängd verk som behandlade det svenska välfärdssamhället. *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen* från 1978 och *Den demokratiska klasskampen* som utgavs 1981 är två exempel på Korpis produktion. Walter Korpi tar i sin forskning kring välfärden ofta avstamp i klasstrukturer. Under 1990-talet har Korpi, ofta tillsammans med socialforskaren Joakim Palme, fortsatt publicera texter om välfärd, inkomstfördelning och socialpolitik. Korpi har under en lång tid studerat den svenska välfärden, och har under denna period bevitnat flera omdaningar av modellen.

Där Korpi tar sitt avstamp i samhällets sociala konstruktion har socialforskaren Per Gunnar Edebalk främst inriktat sig mot det svenska socialförsäkringssystemet. Bland alla hans publikationer bör *Välfärdsstaten träder fram - svensk socialförsäkring 1884-1955* från 1996 nämnas som en särskilt gedigen framställning av hur det svenska välfärdssamhället med sitt fokus på socialförsäkringar byggts ut. I fokus står de organiserade intressen och de samhälleliga drivkrafter som hjälpt fram och förädlat dessa generöst utbyggda försäkringssystem. En annan forskare som riktat in sig på socialförsäkringarnas utveckling och påverkan på välfärdsmodellen är historikern Klas Åmark. Bland hans verk kan *Hundra år av välfärdspolitik – välfärdstatens framväxt i Norge och Sverige* (2005) nämnas.

Som motsvarigheter till Sigfrid Hansson och Jörgen Westerståhl inom forskningen av partssystemet, kan Edebalks och Åmarks forskning om välfärden ses som ovärderlig bakgrundskunskap inför våra frågeställningar. För att försöka förutspå framtida förändringar är kunskapen om föregående förändringar av yttersta vikt.

Jonas Olofsson forskar kring det svenska välfärdssamhällets begynnelse och han har försökt problematisera den allmänna version där arbetarrörelsen och välfärdsbygget varit oskiljaktiga. Så sent som våren 2007 utkom Jonas Olofssons senaste bok med namnet *Socialpolitik*. I denna skrift aktualiserar Olofsson debatten om socialpolitiken genom att sätta den i ett historiskt och internationellt perspektiv för att avsluta med att blicka framåt i en ansats att sja om hur den svenska modellen skall kunna överleva och utvecklas i ett postindustriellt

samhälle. Olofssons bok har varit värdefull för oss, då hans ansats inte är helt olik den vi själva satt upp. Dock skiljer den sig i det avseendet att han tecknar upp en bild som är mer svepande och generell, där vi tar avstamp i en aktuell debatt för att se hur denna kan påverka socialpolitiken.

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Vi har valt att utgå från systemteorin som beskriver hur, och delvis varför, olika system interagerar med varandra. För att ytterligare belysa förändringar och påverkan kommer vi att använda oss av Douglass North's utveckling av teorin om spårbindenhet. Vi har valt dessa två teorier för att den svenska modellen är ett resultat av olika system som samverkar samt att de är institutioner som är en del av det svenska samhället och från båda sidor av arbetsmarknaden finns det ett intresse att bibehålla denna modell. Dessutom uppehåller sig både systemteorin och spårbindenheten vid förändringar inom sociala institutioner. Då våra frågeställningar handlar om hur förändringar av ett system i sin tur påverkar ett annat system, anser vi att systemteorin kan beskriva dessa förhållanden. De teorier vi valt kommer att vara den teoretiska bakgrunden mot vilken vi kommer att dra våra slutsatser och analysera materialet.

3.1 Systemteori

”Få livsområden illustrerar nödvändigheten av en systemteoretisk syn så tydligt som arbetslivet. Grupper och organisationer är system, där en förändring i en del – även på individplanet – påverkar hela systemet i någon mån. I detta samspel är människan såväl en aktiv som en re-aktiv varelse. Hon påverkar och hon påverkas.” (Lenéer Axelsson & Thylefors 2005 s. 28).

En grundläggande definition av system presenteras av Schjödts och Egelands (1994), som citerar Hall & Fagen, *”Ett system är en uppsättning komponenter (objekt) med relationer mellan komponenterna (objekten) och mellan deras egenskaper”* (s. 47). De fortsätter med att påpeka att vad som definieras som ett system bygger på vad man väljer att studera men de ställer upp två grundläggande punkter: *”1. Systemets komponenter interagerar på ett sätt som skiljer sig från deras interaktion med komponenter utanför systemet. 2. Interaktionen varar under en viss tid”* (s. 48). Alla system har gränser som är mer eller mindre rigida och gör systemen mer eller mindre stängda för utomstående påverkan. System kan studeras på olika nivåer: *makro*, som är den mest övergripande och kan användas för att studera arbetsmarknaden, *meso*, som är snäppet lägre och kan användas på aktörer/organisationer på arbetsmarknaden, samt *mikro* som är den nivå som är närmast individen. Alla sociala system tillkommer för att ta hand om uppgifter som är sprungna ur mänskliga behov och samhällliga delsystem garanterar skilda former av social ordning (Wrangsjö 1984). Salvador Minuchin citeras i Lundsbyes & Sandells (2000) när han beskriver ett systems gränser som *”de regler som definierar vem som är en del av systemet och hur”* (s. 87).

Ett av de centrala begreppen inom systemteori är *feedback* som innebär återrapportering om vilken påverkan ens handlingar har på ett sådant sätt att handlingarna förändras (Schjödts & Egeland 1994). Positiv feedback förstärker avvikelser medan negativ feedback korrigerar avvikelser. Negativ feedback är inte så illa som det låter utan kan även vara ett bra hjälpmedel, exempelvis kan det hjälpa till med justeringar som behövs för att uppnå ett speciellt mål. I Malcolm Paynes bok *Modern teoribildning i socialt arbete* (2002) nämns *inflöde, genomflöde och utflöde* som centrala begrepp. Han liknar det vid energi som kommer

in i systemet, hur denna kommer till användning samt slutligen vilka effekter detta har på omgivningen.

Utvecklingen av systemteorin gick från den generella systemteorin till cybernetik och vidare via den andra cybernetiken till cybernetik av andra ordningen. Generell systemteori hävdar att systemen är beroende av förändring och rörelse, systemets viktigaste mål är att växla mellan denna förändring och bevarandet av systemets karakteristika.

Den första cybernetiken fokuserade på reglering och kontroll och systemen ses som *homeostatiska*, dvs. bevarar sin balans inom vissa gränser. Negativ feedback är därför den viktigaste processen i denna syn på system. Den andra cybernetiken beskriver mer komplexa system som utvecklas och där det som triggar utvecklingen kan vara medlemmar i systemet såväl som förhållanden utanför systemet. I den andra cybernetiken introduceras några nya begrepp: *morfoostas*, som generellt sett är det samma som homeostas samt *morfogenes*, som innebär att en grundläggande förändring av systemet har skett (Schjödts & Egeland 1994).

Cybernetik av den andra ordningen ser mycket till systems *struktur* och *organisering*. Ett systems organisering består av de fasta relationerna mellan delarna av systemet som gör att det klassificeras som en viss sorts system, exempelvis kan man känna igen ett fackförbund utifrån vissa egenskaper de har gemensamt. Strukturen av ett system är vilka specifika komponenter ett system har och relationen mellan dessa. Skillnaden mellan liknande system organisatoriskt ligger i strukturen av dessa (Schjödts & Egeland 1994).

Om organiseringen av systemet förändras blir systemet ett annat, detta måste motverkas och denna ”förändring för att bestå” sker då i strukturen. System utsätts hela tiden för påverkan både utifrån och inifrån och olika processer pågår ständigt på systemets olika nivåer (Schjödts & Egeland 1994).

Förenklat kan man säga att världen och dess organismer alla ingår i system som innehåller subsystem och som i sin tur är delar av supersystem (Payne 2002), alla människor är även del av flera system samtidigt (Lundsbye & Sandell 2000). Systemteorins hierarki liknas vid kinesiska askar inuti varandra. Det överordnade systemet är alltid en helhet som är större än summan av delarna och de överordnade systemen utövar alltid större tryck på de underordnade än tvärtom. Att summan är större än delarna gör att ett fenomenets komplexitet inte kan reduceras genom att delarna studeras enskilt, på samma sätt skall enskilda fenomen ses som delar av större helheter (Lundsbye & Sandell 2000). Systemteorin koncentrerar sig på beskrivningar och förklaringar av olika organisationers handlande inom ett större system och de olika organisationerna ses ofta som ett svar på ett behov hos makrosystemet, frågor om uppkomst och historisk utveckling hos organisationen blir mindre viktig (Abrahamsson 1992).

Humberto Maturana använder begreppet *strukturell koppling* för att förklara hur systemets delar skapar en sammanhängande struktur. Alla system existerar i interaktion med andra system och det är i denna kontext de måste studeras. Om systemet inte anpassar sig till denna kontext överlever det inte, det skapas en ny organisering och därmed ett nytt system (Schjödts & Egeland 1994). I och med införandet av begreppet strukturell koppling gjorde Maturana begreppet homeostas onödigt. Grundläggande blir hur systemet passar ihop med andra system utifrån eget och andras struktur (Schjödts & Egeland 1994).

Bengt Abrahamsson (1992) citerar i sin bok *Varför finns organisationer* Talcott Parsons, som skriver att ”Organisationen är också del av ett större socialt system som utgör källan till den ’mening’, den legitimering eller stöd från högre nivåer som gör organisationen kapabel att genomföra sina mål” (s. 45).

Fördelarna med ett systemperspektiv, utvalda efter vad som påverkar vårt arbete, är att: 1) Det läggs tyngd på förändring av omgivningen, 2) Det är ett interaktivt synsätt, 3) Det är helhetsinriktat och beskriver olika nivåer samt 4) Det undviker linjärt tänkande (Payne 2002).

Efter denna uppställning ställer Payne (2002) upp de negativa sidorna hos teorin, även här utvalda efter vad vi anser påverkar vårt arbete, som är att: 1) Den upplyser mer än förklarar, samband ställs upp men varför dessa samband existerar förklaras inte, 2) Den är inte preskriptiv, dvs. rekommenderar inte vad som skall göras eller var eller hur det skall göras, 3) Den täcker för mycket, allt är inte relevant, 4) Den handlar till stor del om långsam förändring och när en radikal förändring behövs har den inte lika mycket att erbjuda samt 5) Den kan vara svår att applicera på en konkret och specifik situation och bygger som tidigare nämnts på tolkningar.

3.2 Spårbundenhet

För att komplettera systemteorins upplysande natur och förklara varför de system vi intresserat oss för agerar som de gör har vi valt att använda oss av teorin om spårbundenhet. *"Spårbundenhet är nyckeln till en analytisk förståelse av långsiktiga ekonomiska förändringar"* skriver North (1993 s. 170) och detta skall förhoppningsvis hjälpa oss i vårt arbete.

Douglass North beskriver i sin bok *"Institutionerna, tillväxten och välståndet"* institutioner som spelregler eller restriktioner för mänsklig samverkan som finns i ett samhälle (North 1993). Hans teori om institutioner är egentligen en kombination av två teorier, en om mänskligt beteende och en om transaktionskostnader, han fortsätter med att skriva att *"kostnaden för informationen är nyckeln till transaktionskostnaderna"* (s. 51).

Transaktionskostnaderna är summan av kostnaderna för att *"mäta de värdefulla egenskaperna hos det som byts och kostnaderna för att skydda rättigheter och övervaka och upprätthålla respekten för ingångna avtal"* (s. 51), dessa kostnader är grunden för ekonomiska, politiska och sociala institutioner, sammanfattar North. Respekten för ingångna avtal och kontrakt kommer att upprätthållas så länge det lönar sig för parterna, dvs. så länge nyttan överstiger kostnaderna. En annan anledning till upprätthållandet av ingångna kontrakt är om parterna känner varandra väl. Det ekonomiska incitamentet är något som North lyfter fram som statens ansvar, han skriver att effektiva institutioner uppnås genom en politik som skapar och upprätthåller respekten för effektiva äganderätter.

Hela tiden återvänder North (1993) till institutionerna som spelregler i samhället, han skriver att *"strukturen för mänskligt utbyte har institutionaliserats för att minska osäkerheten"* (s. 44) och påpekar att institutionerna är en *"nödvändig förlängning av människors sätt att behandla information"* (s. 48) och han beskriver dem även som metoder valda för att strukturera samspel människor emellan. Dessa informella restriktioner ingår i vårt kulturarv och för tidigare lösningar vidare. North citerar Robert Sugden och skriver att *"Det är regler som aldrig medvetet har utformats men som alla har ett intresse att hålla sig till"* (s. 71). De informella restriktionerna består av: 1) vidareutveckling, och modifiering, av formella regler (en sorts praxis), 2) samhälleligt sanktionerade beteenden (trender) samt 3) internt övervakade beteendenormer (egna värde modeller, etik/moral) (jfr North 1993 s. 70).

Punkt ett, att de informella reglerna modifierar eller vidareutvecklar de formella reglerna, kan resultera i att när en förändring i de formella reglerna genomförs uppkommer en obalans eftersom beslutsunderlaget består av sammansättningen av både formella och informella regler, informella regler som nu blivit överflödiga. Resultatet av en sådan förändring kommer

att bli att en ny informell jämvikt kommer att utvecklas. ”Ibland utformas formella regler medvetet för att avskaffa och ersätta existerande informella restriktioner som inte längre motsvarar en nyligen utvecklad förhandlingsstruktur. Vanligen överlever de normer (informella restriktioner) som har utvecklats för att komplettera de formella reglerna under perioder av stabilitet, men de trängs undan av nya formella regler under perioder av förändringar” (s. 135) skriver North.

För att öka effektiviteten hos dessa informella restriktioner används ibland formella restriktioner som är skrivna lagar.

Angående de internt övervakade beteendenormerna skriver North att när priset för att uttrycka egna värderingar är lågt får dessa värderingar ett högt värde vid beslut, men i tider då priset är högt får de personliga normerna en mindre betydelse för det mänskliga agerandet.

Institutionerna i samhället påverkar detta pris som betalas av de enskilda medborgarna, ideologier och dogmer spelar därför en stor roll för de beslut som fattas av enskilda individer. Idéer och ideologier är formen för individens egna tankekonstruktioner och grunden för tolkandet av samtiden, och om de formella institutionernas utformning är en sådan som tillåter att individen handlar utifrån den egna övertygelsen kommer dessa idéer och ideologier att vara av betydelse för de val som sker.

3.3 Koppling mellan de två teorierna

Här skall de två valda teorierna kort integreras/jämföras för att underlätta analysen av vårt empiriska material, men även för att visa kopplingen mellan dem. Som vi ser det har dessa två teorier ett nära släktskap och kan, som nämnts tidigare, användas för att beskriva och förklara de fenomen som vi vill undersöka i vår uppsats.

Systemteorins tankar om att alla system uppvisar tröghet inför förändringar och strävar emot ett visst jämviktsläge (Lundsbye & Sandell 2000), rimmor väl med spårbundenhetens tankar om trögheten i institutionella förändringar. Douglass North använder sig av ett systemteoretiskt synsätt när han observerar institutioner och påpekar att om en organisation har en felaktig modell kommer de att gå under eller att förändras genom feedback (North 1993).

När systemteorin beskriver hur system kan bli strukturellt kopplade, är detta något som vi anser går att överföra på både spårbundenhetsteorin och den svenska arbetsmarknaden. När två system interagerar under en längre tid förändras de så att de passar bättre ihop, strukturella förändringar har fört dem närmare varandra och så länge de passar ihop är de *strukturellt kopplade* (Schjödts & Egeland 1994). Det blir ett samspel för att hålla kvar relationerna som inte kan uppnås utan samspel utanför systemets ramar, detta kallas i *Familjeterapins grunder* (Lundsbye & Sandell 2000) för *nonsummativitet* och beskriver hur helheten är större än delarna, delarnas relation ger en ny dimension. Avtalsmodellen är exempelvis större än Handels och Svenskt Näringsliv var för sig.

Herbert Marcuse från Frankfurtskolan ger en mycket pregnant beskrivning av det moderna samhället som samtidigt belyser hur strukturella kopplingar, nonsummativitet och spårbundenhet samverkar. “*The capitalist development has altered the structure and function of these two classes in such a way they no longer appear to be agents of historical transformation. An overriding interest in the preservation and improvement of the institutional status quo unites the former antagonists in the most advanced areas of contemporary society.*” (McLelland 1998 s. 296). I moderna samhällen bygger sammanhållningen mindre på värdegemenskap och mer på ett ömsesidigt beroende för utbyte av både varor och tjänster påpekas det i *Teorier Och Synsätt I Psykiatrisk-Psykologisk Verksamhet* (Wrangsjö 1984).

3.4 Centrala begrepp

PARTSSYSTEMET

Denna form av att sluta avtal är i Sverige något som mer eller mindre tagits för givet. Ett kollektivavtal är ett skriftligt undertecknat avtal mellan fackförening och arbetsgivare eller arbetsgivarorganisation om vilka anställningsvillkor som ska gälla på arbetsplatsen. Avtalen förhandlas fram och tecknas av respektive LO-förbund. Det är vanligt att man förknippar kollektivavtalen med lönesättning då det oftast är den som lyfts fram i media när stora avtal skall tecknas, men i själva verket regleras även arbetstider, ledigheter, semesterlön och andra ting som parterna enats om.

Det brukar framhållas att både arbetsgivarna och arbetstagarna tjänar på kollektivavtalen. För arbetstagarna är det naturligtvis en fördel att stå enade för att därmed kunna sätta större krav. Splittringar inom de egna leden kan på detta sätt undvikas. Även för arbetsgivaren är det en klar fördel att bara ha ett avtal som gäller samtliga anställda. Då vet arbetsgivaren att alla anställda arbetar när avtalet är underskrivet och inga konflikter hotar produktionen så länge avtalet gäller. Idag beräknas ungefär 94 % av alla anställda i Sverige omfattas av kollektivavtal (Magnusson 2006).

Inom EU är löneavtal genom reglerade kollektivavtal relativt ovanligt. I själva verket använder sig 18 av 27 medlemsländer av en annan variant; nämligen lagstadgade minimilöner (<http://www.eurofound.europa.eu>, 1/4 2007).

LAGSTADGADE MINIMILÖNER

Minimilöner beskrivs enklast som den lägsta tillåtna lön som en arbetsgivare får betala en arbetstagare för det arbete denne utför. I Sverige förhandlar fackförbunden vanligtvis fram minimilöner för sina medlemmar i kollektivavtal. I länder som använder sig av ett system med lagstadgade minimilöner är det staten som reglerar dessa (Nilsson 2005). Detta system är internationellt sett det vanligaste och bland andra är USA och Storbritannien två länder som använder sig av lagstadgade minimilöner.

Effekterna av minimilöner är en ofta debatterad fråga. De som föredrar systemet brukar vanligtvis peka på att det skapar arbetstillfällen medan de som är negativt inställda framhåller arbetslöshet samt lönedumpning som konsekvens.

VÄLFÄRD

Det finns flera olika definitioner av vad välfärd innebär, inte sällan då det är ett ord som ofta används i politiska sammanhang och som många vill göra anspråk på. Diskussionen kring välfärd är gammal och flera av dess namnkunniga teoretiker har med tiden kritiserats, inte minst från feministiskt håll. I den här uppsatsen lägger vi vikt vid det ”moderna” välfärdsbegreppet som tar sin utgångspunkt i sociala behov. En idag framstående teoretiker är den indiske ekonomen Amartya Sen, som resonerar kring individens möjligheter att själv kunna utveckla sina förmågor och tillgodose sina behov, med välfärdsstaten som yttersta garant (Olofsson 2007).

Den svenska välfärdsstaten utmärks av en stor offentlig sektor, omfattande transfereringar, generösa socialförsäkringar och en relativt låg arbetslöshet. Den är, enligt Richard Titmuss terminologi, av institutionell karaktär, vilket innebär en generell välfärd som omfattar hela befolkningen och inte bygger på inkomstprövning - till skillnad från den residuala/selektiva välfärdsstaten (Pierson & Castles 2006). De svenska socialförsäkringarna bygger på inkomstbortfallsprincipen (Grip 2001).

4. METOD

4.1 Population och urval

Kopplat till frågeställningarna runt den svenska avtalsmodellen valde vi en rampopulation av individer som aktivt deltar i den fortgående debatten om kollektivavtalens vara eller icke vara. För att kunna få ett så balanserat perspektiv som möjligt på saken har målpopulationen valts från båda sidor av parterna – d.v.s. personer i ledande position från både arbetsgivar- och arbetstagar sidan. Detta urval har skett med en tanke på att informanterna skall ha en så lik ansvars- eller företrädarposition som möjligt; t.ex. en förhandlande position vid avtalsdiskussioner. Vi menar att undersökningens validitet ökar om ansvarsområdet och positionen inom organisationen är så lik som det går. Förutom informanterna från de avtalslutande parterna så har vi även använt oss av en utomstående källa, i form av Lars Magnusson - professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet.

Urvalet i detta sammanhang kan, när det gäller partsföreträdarna, liknas vid ett typiskt maximerat urval där de olika informanterna representerar de olika ståndpunkter som finns bland allmänheten i frågan (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Lars Magnusson kommer att skildras som ämneskunnig och han utgör då ett mer typiskt urval av informanter (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). När vi, som i detta arbete, intervjuar företrädare för arbetsgivar- och arbetstagar sidorna anser vi att risken för täckningsfel i detta avseende reduceras, personerna i undersökningen är satta att driva sakfrågor som deras medlemmar röstat fram så därför bör skillnaden i åsikter mellan organisationsledning och gemene medlem vara liten, åtminstone utåt sett. Dessutom kan eventuella under- eller övertäckningsfel få mindre betydelse genom inslaget av en utomstående, ämneskunnig person (Körner & Wahlgren 2002).

4.2 Datainsamling

Datainsamlingen skedde bl.a. med hjälp av intervjuer, där bandspelare användes för att säkerställa att så mycket information som möjligt togs med. Efter intervjuerna gick vi igenom materialet och en utskrift gjordes så snabbt detta var möjligt.

Användandet av bandspelare har två syften, datainsamlingen blir mer felfri med det här hjälpmedlet, samt att man också kan använda sig av ordagranna citat. Dessutom så gör bandspelaren att man får en stabil databas av utskriften som senare följer (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005).

Efter ett kort rådgörande inom gruppen tog vi beslutet att alla tre endast skulle närvara vid första intervjun. Detta för att två av oss i gruppen var ovana vid rollen som intervjuare, och vi ville då alla delta i ett studiesyfte för att senare känna oss säkrare i intervjurollen. De efterföljande tre intervjuerna skulle vi sedan göra två personer åt gången, detta för att vi dels anser att två personer skulle kunna göra intervjusituationen mer bekväm för informanterna, och dels för att ha en tredje persons tolkningar och analyser till hands vid arbetet med materialet – denna person kan då komma med perspektiv och infallsvinklar som inte har präglats av att ha deltagit i själva intervjun. Vi ville ge observationerna ett så rikt omfång som möjligt genom att låta den tredje personen få ta del av intervjumaterialet och då få situationen återberättad för sig. Syftet är att kunna diskutera och problematisera intervjusituationen i så hög grad som möjligt och låta detta visa sig i analys- och tolkningsdelen.

Till hjälp vid intervjuerna använde vi en intervjuguide som strukturerades upp efter vilka frågor som bäst avgränsade, men också sammanfattade, forskningsfrågan. Widerberg beskriver att en intervjuguide i *”konkret form skall vara det översatta uttrycket för det man önskar analysera”* (Widerberg s.68 2002). Denna tanke är något vi försökt rätta oss efter under formulerandet av frågorna. Efter egna kontroller av frågornas relevans lät vi också vår handledare ge sina synpunkter på det. De direkta observationerna under intervjuerna kommenteras löpande genom arbetet. Metoden observation är ett sätt att samla in data på som sker direkt under intervjun, istället för att man t.ex. frågar informanten om detta, eller försöker få denne att måla upp ett tänkt beteende i någon situation eller någon fråga. Olika typer av direkt observation skiljer sig i främst tre avseenden: graden av formalitet i datainsamlandet, graden av observatörens deltagande och i vilken miljö observationen genomförts (Robson 2002). Observationerna vi har gjort innehåller alla dessa tre delar. De lutar sig mot en form av informell datainsamling, som innebär en större flexibilitet i hur man samlar in data. Vi har med andra ord tagit anteckningar om, och följt upp det som i observationsväg gjort intervjuerna mer intressanta. Vår grad av deltagande har endast kommit att gälla den direkta intervjusituationen, men observationerna här har kunnat problematiseras av den tredje ”utomstående” personen. Slutligen så har miljön som observationerna genomförts i uteslutande varit informanternas arbetsplatser. Miljöerna var okända för oss och har kommit att berika en hel del av datainsamlingen.

Vidare har dokumentstudier ingått i datainsamlingen. De dokumentstudier vi har genomfört berör litteratur och information från de olika parterna rörande deras ståndpunkter i frågan. Dessa artiklar och rapporter hjälpte oss i vårt sökande efter mer relevant material. Dokumentstudier (eller textstudier) skiljer sig från de två övriga forskningsmetoderna intervjuer och deltagande observation i det att de existerar som ett faktum och inte låter sig påverkas av oss själva som undersökare/forskare. Undersökaren är det viktigaste redskapet i text- eller dokumentstudier, mycket på grund av att man inte samspelar med levande varelser och inte ser t.ex. kroppsliga uttryck, som kan avslöja tankar eller känslor (Widerberg 2002). Undersökaren är för övrigt det viktigaste redskapet i alla kvalitativa metoder, men i text- och dokumentstudier måste det finnas ett större inslag av beskrivande och problematiserande delar kring analysen på grund av det undersökaren tappar i observationer.

4.3 Analys

I denna uppsats har vi genomgående ställt vår insamlade empiri mot de teoretiska perspektiven. Till hjälp vid analyserandet av intervjuerna har vi använt oss av meningskoncentrering, som är en sammanfattning av vad som uppkommit ur intervjuerna följt av en kategorisering av detta material för underlättandet av analysen (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Vår målsättning var att fokusera analysen på några specifika områden som belyser syfte och frågeställningar på ett klart och tydligt sätt. Den säkerhet i datainsamlingen som bandspelaren erbjöd underlättade analysdelen av arbetet betydligt. Som nämnts ovan är viktiga delar i vår analys vår egen, men också informanternas, förväntningshorisont. Förväntningshorisonten, tillsammans med en fortgående reflektionsprocess, tillhör en metakognitiv strategi. Denna strategi avser individens medvetna ställningstagande till inläring, man väljer vad man vill lära sig och arbetar efter egna mål. Ett metakognitivt förhållningssätt innebär också att man har möjlighet att rätta, redigera och kontrollera resultatet av vad man gjort (Lunnevads folkhögskola 2003). Detta gör dock inte att både resultat och analys på något sätt kommer att vara odiskutabla. De underlättar och förklarar meningen i det helhetsperspektiv vi vill presentera. Ett

helhetsperspektiv som vi förtydligar genom att också använda en hermeneutisk ansats för att förklara hur intervjuens delar påverkades av intervjun som helhet och tvärtom.

4.4 Etiska överväganden

Etiska frågor och problem är fler vid kvalitativ forskning än vid kvantitativ sådan, mycket beroende på att det man studerar ofta är präglad av mångfald, variationer och komplexitet. Det är svårt att ge tydliga etiska regler för alla de komplexa situationer som kan uppstå under intervjuer tillsammans med respondenten - eller efteråt, när man har ett stycke utskriven information i sin hand som kan vara väldigt personligt (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Enligt Widerberg (2002) behöver den kvalitativa forskningen utveckla etiska riktlinjer som rör dess egna premisser och inte i så hög utsträckning utgå från den kvantitativa forskningens sådana. Widerberg menar att det saknas ett systemiserat synliggörande av forskningsprocessens olika led i kvalitativ forskning, och att etiken är en del som blir lidande i detta. Vi kommer i denna del att framhäva tre stycken etiska överväganden som vi tycker är viktiga i sammanhanget. Dessa är 1) informerat samtycke 2) konfidentialitet och 3) konsekvenser.

Ett ständigt aktuellt etiskt dilemma är forskarens roll gentemot studieobjektet. Kvale skriver att *"forskningsintervjun inte är ett samtal mellan likställda parter, eftersom det är forskaren som definierar och kontrollerar situationen"* (s.13 1997). Forskarens roll, som den beskrivs ovan, lyfter fram det viktiga i det informerade samtycket. Med detta menas att man informerar intervjupersonerna om det generella syftet med undersökningen, hur den är upplagd och vilka eventuella risker det innebär att delta i den. Intervjupersonen skall också få veta att den deltar helt på frivillig basis och kan dra sig ur när som helst (Kvale 1997). Problematiska perspektiv på det informerade samtycket kan t.ex. vara vem det är som ska ge samtycke till intervjun, kan exempelvis en chef tvinga sina anställda att medverka? Undersökningen kan också vilja undersöka respondenternas åsikter utan att syftet med densamma helt och hållet förklaras, man lämnar helt enkelt vissa viktiga detaljer utanför för att få fram mer "ärliga" svar.

Angående identifierbarhet menar Kvale att: *"om det i en undersökning blir aktuellt att publicera information som potentiellt kan kännas igen av andra, måste undersökningenspersonerna godkänna att denna information lämnas"* (Kvale s. 109 1997). Detta vill vi koppla till konsekvenser av intervjuerna, men det finns också många likheter med det informerade samtycket. Konsekvenserna av undersökningen gäller ofta avvägningen av hur mycket fördelar en person får av att delta och hur mycket kunskap personen kan ge undersökningen, jämfört med hur mycket skada den kan orsaka någon. Fördelarna ska i mångt och mycket uppväga skaderiskerna. Vissa personer kan i en avslappnad intervjusituation avslöja saker som de senare ångrar, vilket också ställer krav på undersökarens känslighet om hur långt man skall dra vissa frågor eller känsliga ämnen (Kvale 1997).

Konfidentialitet är ett annat tema som på ett sätt i sin tur hör ihop med ett konsekvenstänkande. Detta innebär att forskaren hela tiden måste vara uppmärksam på att personliga data inte förvaras eller redovisas på ett sätt så att de kan röja respondentens identitet. I en kvalitativ undersökning kan detta innebära att man t.ex. ändrar ord och uttryck i en berättelse så att det inte går att identifiera någon särskild person – dock så ser man till att behålla meningsinnehållet i berättelsen (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Om det i början av en undersökning meddelats att det kommer att råda konfidentialitet kan det vara så att intervjupersonen berättar mer än vad de annars gjort, vilket är ett viktigt skäl till att hålla detta i åtanke under hela processen.

4.5 Giltighet och generaliserbarhet

I kvalitativa arbeten är undersökaren ett mätinstrument vilket gör att det behövs en presentation av undersökaren som person, som t.ex. erfarenheter och utbildning för att kasta mer ljus på vad som kan ha spelat roll i informationssökandet. Larsson, Lilja och Mannheimer (s.113 2005) beskriver en grundregel som man skall ta hänsyn till för att öka trovärdigheten hos undersökaren: ”undersökaren skall beskriva sådana utgångspunkter som på ett avgörande sätt kan påverka datainsamling, analys samt tolkning”. Det finns vissa problem beskrivna med validitet och reliabilitet inom kvalitativ forskning. I Larsson, Lilja och Mannheimer (2005) beskrivs svårigheten med att använda dessa, från början kvantitativa, begrepp på en kvalitativ undersökning. Svårigheterna gäller t.ex. fastställandet av reliabilitet i en undersökning där man mer fokuserar på ett fenomen och dess kvalitéer, eller validiteten i en undersökning där ansatsen skall leda fram till vissa begrepp som inte finns färdiga att mäta från början.

Huvuddraget bland svårigheterna är alltså att man som undersökare både är ett mätinstrument samt tolkar mening och syfte av densamma. Ett validitetskriterium i kvalitativa undersökningar handlar om att läsaren skall kunna skapa sig en så tydlig bild av den studerade företeelsen som möjligt genom de beskrivningar och analyser som presenteras (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Reliabiliteten kan kontrolleras genom att t.ex. fokusera på hur varierande resultat man får av intervjuerna.

Kvale beskriver en typ av kvalitativ generalisering som kan kopplas till temat och frågeställningen i vårt arbete – analytisk generalisering (1997). Detta innebär att man gör en bedömning av hur mycket resultaten från en undersökning kan sägas ge vägledning för vad som kommer att hända i en annan situation. Denna generalisering grundar sig på en teoretisk bedömning och jämförelse mellan två olika situationer. Genom att så tydligt som möjligt klarlägga olika analyser och argument kan läsaren själv få dra slutsatser om riktigheten i påståendena.

4.6 Metoddiskussion

Vi enades tidigt om att en kvalitativ ansats, efter en noga genomtänkt avgränsning, skulle kunna täcka det problemområde och den frågeställning vi ställt upp. Den kvalitativa ansatsens karaktärs- eller egenskapsundersökningar är något som sammanfattar frågeställningen och ämnet i sig enligt vår mening. Koncentrerandet på sakers innebörd och mening i undersökningen gör att vi lättare kan följa upp de delar av informanternas berättelser som vi finner avgörande eller väldigt deskriptiva för att förklara syftet.

Själva frågeställningen och ämnet i sig utgår från en generell samhällsutvecklingsfråga och detta kommer också förtydligas genom att de frågor som företrädarna besvarar kopplas till ett helhetsperspektiv på ämnet som vi påstår är aktuellt idag. Vi har alla tre med oss förväntningar och en förförståelse som påverkar den annars naturligt induktiva forskningsprocess som en kvalitativ sådan utgör (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Förväntningshorisonten, utvecklad av Karl Popper, sammanfattar förförståelsens viktiga del i ovanstående reflektionsprocess på ett bra sätt (Gilje & Grimen 2006). Popper menar att förväntningar knutna till teorier eller hypoteser föregår själva observerandet i olika forskningssituationer, och att själva observerandet senare blir det som testar förväntningarnas giltighet. Skulle dessa två saker inte överensstämna får man ändra sin förväntningshorisont – menat då att teorier och hypoteser får göras om och ställas upp med nya förväntningar knutna till sig.

Vi får alltså genom en kvalitativ metod en chans att erhålla mer nyanserade svar och åsikter på våra funderingar, som i sin tur kan leda till mer nyanserade tankar i analys- och tolkningsarbetet. Den vetenskapsfilosofiska utgångspunkten vi kopplar denna undersökning till är genomgående ett hermeneutiskt synsätt där just förståelsen av texters mening har en central plats. Hermeneutiken har som grundtanke att saker förstås mot bakgrund av vissa förutsättningar, och att dessa förutsättningar i hög grad bestämmer vad som är förståeligt och vad som inte är förståeligt (Gilje & Grimen 2006). I detta synsätt betyder förutsättningarna detsamma som ovan nämnda förförståelse, och avgör då vad vi betraktar som förståeligt i tolkandet av texterna. Validiteten i undersökningen blir, enligt oss, godtagbar först när förväntningar och förutfattade meningar som undersökaren går in i arbetet med klarläggs så långt det är möjligt. Ju mer man redovisar de grundantaganden som präglar varje del av vår tolkningsprocess, desto tydligare och lättvärderade blir alla momenten i arbetet (Widerberg 2002).

4.7 Processen

Intervjuprocessen var för oss på samma gång en övning som resultatinsamling. Ingen av oss besatt någon större erfarenhet av att göra intervjuer, vilket gjorde att hela situationen säkerligen hade något av ett nybörjarskimmer kring sig.

Vi tog kontakt med våra tilltänkta informanter via mail, efter att på Internet letat runt på LO-förbundens samt Svensk Näringslivs hemsidor. Tider bokades och vi kom överens om att möta våra respektive informanter på deras arbetsplatser.

Som intervjuverktyg lånade vi en digital bandspelare av vår handledare. Denna testade vi innan vår första intervju och det visade sig att den var mycket enkel och smidig att hantera. Vi hade, i visst samråd med vår handledare, utarbetat en intervjuguide som vi kände oss nöjda med och vi mailade dessutom ut denna till våra informanter i förväg så att de kunde förbereda sig. Tiden för intervjun beräknade vi till en timma. Vi kände oss allmänt redo att ta itu med vår första intervju, som skedde på Kommunhuset vid Svingeln med Henrik Johansson.

Intervjun förflöt smidigt, och vi gick till och med över den planerade tiden med cirka 15 minuter. Henrik Johansson visade sig vara mycket pratglad och han kom gärna in på intressanta stickspår, utan att för den sakens skull helt förlora fokus på den ursprungliga frågan vi ställt honom. Han tog emot oss på ett kontor, bjöd oss på kaffe och fick oss att känna oss bekväma, trots de noviser på området som vi alltså var. Den kvalitativa intervjuens dynamik blev uppenbar för oss vid första intervjutillfället. Vi utgick från intervjuguiden, men upptäckte att dess struktur var svår att upprätthålla. Det innebar dock inga problem för oss, utan det kändes som att vi var relativt flexibla och avslappnade i våra roller som intervjuare. Vi var alla tre närvarande vid denna intervju, och Tobias skötte lejonparten av frågandet. Det enda något störande momentet var den i närmaste osannolika värmen i rummet som var svår att undkomma då fönstret vette rakt mot solen, och då denna dag i mars var varmare än en genomsnittlig sommardag i Göteborg blev konsekvensen ett tropiskt klimat. Vi lyckades dock hålla huvudena kalla, och det gjorde även ombudsman Johansson som med bravur bollade årtal, lagar och siffror med oss under en dryg timma.

Det var alltså med ett inte helt oansenligt mått av självförtroende vi kastade oss in i intervju nummer två, som ägde rum i Svenskt Näringslivs luftiga och imposanta lokaler mitt i centrala Göteborg. Denna gång var det bara Albin och Tobias som gjorde intervjun. Vi möttes av Peter Gaestadius som hade vänligheten att bjuda oss på en kopp kaffe. Intervjun ägde rum på Gaestadius eget kontor och höll i sig i ganska prick en timma. Vi upptäckte själva att våra frågor till en viss del modifierats efter den första intervjun och vissa saker som då tagits upp

hade fastnat i vårt medvetande, varpå de följde med även i denna intervju. Peter Gaestadius var inte fullt lika smattrande pratglad som Henrik Johansson, men det var tydligt att det var en man med klara åsikter som hade varit med på arenan länge. Intervjun hade till stor del formen av ett samtal där Gaestadius, ofta i svepande ordalag, elegant kryssade mellan de olika områden vi ville undersöka.

Den tredje intervjun gjordes i vad som kan ses som Göteborgs arbetarrörelses hjärta, d.v.s. i IF Metalls lokaler i Folkets Hus, beläget vid Olof Palmes plats. Där tog Rolf Lindén emot Tobias och Albin som numera kände sig rejält bekväma i rollen som intervjuare på jakt efter intressanta synpunkter till C-uppsatsen. Det bjöds än en gång på kaffe och vi slog oss ner i ett rum med Rolf Lindén, som var en lättpratad herre med mycket att säga kring vår frågeställning. Vi fick en god kontakt med Lindén, som enkelt pendlade mellan tungt allvar och lättsammare historier, utan att för den sakens skull förlora en seriositet i sina svar.

Sammantaget kan sägas att vi upplever att intervjuerna förflöt smidigt, och att vi dessutom lyckades samla in ett empiriskt material som både var intressant och användbart. Naturligtvis finns det några generella bekymmer angående intervjusituationen och det skall sägas att vi i stunder besvärades av den neutrala roll vi som intervjuare förutsätts ha. De frågor som berörs i den här uppsatsen är till sitt yttersta politiska och det är fåfängt att tro att våra respektive förförståelser och ideologiska hemvistelser inte spelar in när man sitter i samtal med någon som kanske har diametralt motsatta åsikter i en viss fråga, eller för den sakens skull tycker samma sak. Vi anser oss ha klarat av denna balansgång med hedern i behåll, men naturligtvis har det i alla fall till en viss del satt sina spår. Att hävda något annat vore enbart fånigt.

Arbetet med intervjuerna fördelades inte riktigt så som vi hade tänkt oss och utskriften tog längre tid än väntat. Många långa nätter vid datorskärmens kalla sken värmdes endast av för många koppar kaffe. Ronnie deltog inte i tre av intervjuerna, med syftet att vara den utomstående tredje parten som skulle sköta utskriftsarbetet, som tidigare nämnts i metodkapitlet. Albin hjälpte till med utskriften vid den sista intervjun med Rolf Lindén, för att det vid denna tidpunkt krävdes större effektivitet i arbetet.

Något som snabbt slog oss i arbetet med intervjuutskriften var att det var mycket tidskrävande och att det krävdes många pauser för att kunna behålla skärpan. Ett irritationsmoment under utskriftsarbetet var den tystnad som var tvungen att infinna sig i miljön runtomkring en under arbetet. Många gånger fick man dubbelkolla samt trippelkolla utsagor på grund av störande ljud i sin egen omgivning, samt också ljud som kom till under intervjutillfället. Som utskriftsmateriel använde vi oss av iTunes samt SoundForge kombinerat med MS Word.

Intervjun med Lars Magnusson var en helt annan historia och genomfördes via telefon av Tobias, som tog anteckningar för hand, då en adekvat ljudinspelningsapparat saknades vid intervjutillfället. Utskriften skedde sedan av Tobias, som med hjälp av Ronnie diskuterade och problematiserade anteckningarna och förde vidare dem direkt till datorskärmen.

Förutom att vi vissa tillfällen satt var för sig och skrev så träffades vi också för att sammanställa dessa, samt för att återigen dela upp nya delar. Vid ett tillfälle, när resultatdelen skulle gås igenom och analysen påbörjas, tog vi alla en biltur upp till kustens pärla Bohus-Malmön - där Albins släkt har en sommarstuga. Där tillbringade vi två dagar, debatterandes och skrivandes, i en vacker och stimulerande miljö. Denna avstickare gav oss ny energi att använda i arbetets slutfas och vid återkomsten hade vi redan en bild av hur vi skulle gå till väga för att kunna knyta ihop säcken rörande denna C-uppsats.

5. RESULTAT

Strukturen i detta kapitel kommer att utgå ifrån den tematiska uppställning vi hade i intervjuguiden, detta för att enkelt kunna ställa informanternas olika åsikter inom de undersökta områdena mot varandra. Till en början presenteras det empiriska material som inhämtades från intervjuerna av de tre informanter som representerar arbetsgivar- respektive arbetstagersidan.

I ett eget avsnitt presenteras sedan resultatet av intervjun med Lars Magnusson. Dels skiljde sig intervjufrågorna här en aning och dessutom representerar han inte på samma sätt någon av parterna. Magnusson presenterar en akademisk syn på frågorna som, till skillnad från partsrepresentanterna, betraktar problematiken utifrån. De svar som Magnusson avgivit skall, trots att de är sprungna ur en akademisk källa, betraktas kritiskt och inte som några sanningar.

5.1 Bakgrund – våra tre huvudsakliga informanter

Henrik Johansson – Ombudsman för Kommunalarbetareförbundet på Kommunal avdelning Väst. Johansson är förhandlare för Kommunals medlemmar och är som ombudsman även ansvarig för att sköta den medlemsförening som Kommunal i grunden är. Det finns även en politisk dimension i Johanssons arbete där förbundets ställning i olika frågor skall utarbetas och klargöras. Henrik Johansson blev fackligt engagerad då han arbetade som spåravsningsförare, han har sedan jobbat som ombudsman på Kommunal i cirka tio år.

Peter Gaestadius – Biträdande regionchef, Svenskt Näringsliv. Ansvar för frågor kring lokalt företagsklimat, konkurrensfrågor samt kontakter med högskolor och universitet. Gaestadius jobbar aktivt med opinionsbildning och kompetensförsörjning. Gaestadius är även med i Västra Götalandsregionens konkurrensråd och berättar även att han själv var med och bildade nämnda råd. Peter Gaestadius har tidigare varit bankman, jobbat inom Posten samt arbetat i IT-företag.

Rolf Lindén – Informationsombudsman på IF Metall i Göteborg. Han har inom facket arbetat med informationsfrågor, förhandlingar och fackligt politiska frågor. Mellan 2002 och 2006 satt Lindén i riksdagen som representant för Socialdemokraterna. Han återgick till Metall hösten 2006. Lindéns huvudområde idag är de fackligt politiska frågorna. Han har varit fackligt aktiv sedan 1978 då han blev förtroendevald på sin arbetsplats, Metall Mekan, strax utanför Malmö.

5.2 Partssystemet

Under denna intervju punkt diskuterades det svenska partssystemets giltighet och framtid som avtalsmodell. Partssystemet innefattar kollektivavtalsmodellen, där arbetsgivarorganisationer och arbetstagarorganisationer förhandlar och avtalar om anställningsvillkor. Systemets parter har kommit överens om fredspakt på arbetsmarknaden, vilket innebär att ett ingånget avtal inte skall utsättas för stridsåtgärder från någon av parterna. Om avtal ej ingåtts har dock parterna rätt till stridsåtgärder för att få till stånd ett sådant.

GENERELLT

Henrik Johansson var tydlig i sin övertygelse om att partssystemet är den överlägsna avtalsmodellen, både ur ett historiskt perspektiv och ur ett samtida och framtida perspektiv.

Han förde fram flera argument om varför partssystemet är att föredra, bland andra att det inom branscherna är lättare att göra egna avvägningar och att det minimerar risken för parterna att dras inför domstol för att lösa tvister. Johansson betonade även att partssystemet är beroende av att staten, den så att säga tredje parten, tar sitt ansvar. Vidare pekade Johansson på de samhällsekonomiska fördelar som finns i att bevara en modell som motverkar en låglönemarknad: ”*Om man urholkar lönesystemet, vilket jag är alldeles övertygad att man gör med lägstalöner, så tappar man den ekonomiska utvecklingen. Håller man nere lönerna så minskar trycket på rationaliseringar... .. Idag står vi ju för ett system där det ska vara en stark offentlig sektor, en stark gemensam finansierad välfärd, och om man urholkar lönenivåerna så leder det ju i förlängningen till att det blir mindre pengar att fördela*”, resonerar Johansson.

Peter Gaestadius var också i grunden positiv till partssystemet. Han ville helst se en återgång till ett system där parterna kom överens om mer, utan statens inblandning. En idealisk situation vore enligt Svenskt Näringsliv att avreglera vissa områden i arbetsrättsstiftningen. Gaestadius hävdar att det gynnar företagen i Sverige att man kommer överens med arbetstagarerna. Lagstiftning på arbetsmarknaden leder till att parterna diskvalificerar sina möjligheter att nå fram genom förhandlingar, sade Gaestadius.

Även Rolf Lindén var odelat positiv till partssystemet som grundavtalsmodell. Lindén pekade på styrkan i att parterna själva äger avtalen och att staten därför inte äger rätten att lägga sig i vad som avtalats. Vidare betonade Lindén kollektivavtalets ideologiska innebörd.

”*Kollektivavtalen har flera olika betydelser och deras ideologiska betydelse är just att dom ska bidra till att upprätthålla standarden och det handlar om den samhällsmodell vi har valt. Staten och samhället ska ta ett stort ansvar.*” säger Lindén. Vad som dock oroar Rolf Lindén till stor del är att maktförhållandena mellan parterna är på väg att förskjutas till arbetstagarernas nackdel.

PARTERNAS MAKTFÖRHÅLLANDEN

Även Henrik Johansson ser med oro på maktbalansen och hur partssystemet idag utvecklas. Han uttrycker att den nuvarande borgerliga regeringen verkar vara en ulv i fårakläder när det kommer till kollektivavtalet som avtalsmodell. Johansson säger att ”*dels har vi en regering som så fort de uttalar sig i tidningen tycker att kollektivavtalssystemet är ok. Men så fort man får chansen i andra sammanhang så tycker man att det inte är det.*” Helt i motsats till Peter Gaestadius vill Henrik Johansson se ytterligare lagstiftning inom arbetsrätten. Han pratar om att begreppet arbetsbrist idag ägs fullständigt av arbetsgivaren vilket medför att facket och i slutändan arbetstagarerna står maktlösa vid uppsägning på grund av arbetsbrist. Johansson menar att det i detta fall är staten som brustit i sitt ansvarstagande då arbetsmarknadspolitikerna faller ur. ”*Det är inte en kritik mot arbetsgivaren utan det är mer av en kritik mot staten*”, tycker Johansson.

Som motpol mot Kommunals önskemål om ökad lagstiftning på den arbetsrättsliga arenan står Peter Gaestadius som en företagets förkämpe med ny luft under vingarna. Syrligheten i Gaestadius röst går ej att ta miste på när han beskriver hur och varför lagstiftningen på arbetsmarknaden utvecklats. ”*Jag tror att det är den ena parten som drivit på det eftersom man har haft ett så nära samarbete med regeringsmakten. Då har man beställt lagstiftning, eftersom man inte orkat fram i förhandlingarna med vissa frågor*”. Vilken av parterna Gaestadius syftar på är relativt självklart och han menar vidare att den lagstiftning som företrädesvis stiftades på 1970-talet skadade relationen mellan arbetsmarknadsparterna. Detta är en åsikt som är starkt cementerad inom Svensk Näringsliv och i rapporten *Den svenska modellen har kontrat*, som Gaestadius gav oss vid vårt möte förs åsikten om att staten (som vid utgivningen 2005 bestod av en vänsterkoalition) inte förhöll sig neutralt mellan parterna.

Ironiskt nog för Rolf Lindén ett i det närmaste identiskt resonemang, med den skillnaden att aktörerna har bytt plats. Lindén vill till och med hävda att lagstiftningen på 1970-talet stiftades för att balansera upp ett ojämnligt system där makten låg i arbetsgivarens händer. Rolf oroar sig nu för att maktbalansen återigen kommer, under den nuvarande regeringens mandatperiod, förskjutas än mer till arbetsgivarens förmån. *”Det den borgerliga regeringen håller på att göra är ju att ta bort inflytandet (arbetstagarens, förf. anm.) och det betyder ju att arbetsgivarens makt och inflytande ökar motsvarande... ..det är ju en sådan maktförskjutning som håller på att ske”*, säger Rolf resignerat.

Henrik Johansson i sin tur visar att inom Kommunal är inställningen snarlik, Henrik uttrycker även en oro över konsekvenserna av den pågående maktförskjutningen. *”Det finns en massa sådana här signaler som kan göra en orolig, sammantaget, som gör att det finns en risk att vi går mot något annat för närvarande: att vi avvecklar det system vi har istället för att utveckla det. Det system vi har behöver förändras, det är liksom ingen tvekan om det. Idag säger man förändra när man menar avveckla skulle jag vilja påstå”*. Johansson spinner vidare på att den sittande regeringens politik i praktiken rimmar illa med vad de lovar: *”Det är tungan som är läpparnas bekännelse på något sätt. Allting [regeringen] gör för närvarande handlar om att ändra maktbalansen och ändra maktförhållandet.”*

KONFLIKTRÄTTEN

En konsekvens av maktförskjutandet, som både Henrik Johansson och Rolf Lindén pekar på, är förändringar inom konflikträttslagstiftningen. De framhåller Svenskt Näringslivs krav på en inskränkning av fackföreningarnas möjlighet till sympatiåtgärder samt stridsåtgärder mot mindre företag. Dessa frågor aktualiserades i samband med Wild n' Fresh konflikten och Henrik Johansson menar att dessa utspel inte skulle ha fått lika stor genomslagskraft om inte de borgerliga partierna suttit i regeringsställning. *”Det är ju klart att Svenskt Näringsliv kaxar upp sig när dom ändå har en regering dom har stött fram”* säger Henrik uppgivet.

Även Peter Gaestadius kommer in på konflikträtten i allmänhet och Wild n' Fresh konflikten i synnerhet. *”Man kan ju säga att det finns en del händelser där man kan tycka att [fackförbunden] missbrukar lite av det här med kollektivavtalen, den här salladsbaren i Göteborg (Wild n' Fresh förf. anm.) var ju ett sådant exempel, där man trots att man inga medlemmar har driver en blockad mot ett litet företag... ..det finns ju andra exempel också där man missbrukar det här på något sätt – det här 'Vaxholmscaset' är ju också ett sådant... ..vi tycker det är skrämmande att man agerar på det viset.”* säger Gaestadius angående fackets konfliktvapen.

Rolf Lindén menar att en ändring i konflikträtten skulle få ”förödande konsekvenser” för de medlemmar han företräder. *”Det skulle påverka rejält om man som kristdemokraterna vill undanta företag med mindre än tio anställda från konflikträtten, då betyder det att vi kommer att ha ungefär 120 000 arbetsplatser i det här landet där fredsplikt inte råder... ..har vi medlemmar där kommer vi naturligtvis ta ut dem i strejk.”*, orerar Lindén.

5.3 Lagstadgade minimilöner

Minimilöner är den lägsta tillåtna lön som en arbetsgivare får betala en arbetstagare för det arbete denne utför. I flertalet länder är det staten som reglerar minimilönen på lönerna, till skillnad från Sverige där arbetsmarknadsparterna ingår kollektivavtal angående lönenivåer.

Med avstamp i de förändringar i A-kassan som den borgerliga regeringen gjorde årsskiftet 2006/2007 målar Henrik Johansson upp ett möjligt scenario som kan landa i att lagstadgade minimilöner införs i Sverige. Genom att sökområdet för arbetssökande från och med den 1

juli inte längre begränsas varken yrkesmässigt eller geografiskt spår Johansson att den sökande kommer tvingas ta ett lågbetalt jobb i sitt närområde, hellre än att flytta. Detta kan enligt Johansson leda till en låglönemarknad vilket i sin tur kan resultera i krav på att införa lagstadgade minimilöner. ”[det utvidgade sökområdet] är till för att folk ska tvingas ta skitjobben för 50 kr i timmen, för det är bättre än a-kassan. Och då säger man inte lagstadgade minimilöner, utan tillslut när folk har så himla dåligt betalt och det finns en arbetsmarknad där folk tjänar 60 kr i timmen, då kommer den socialkonservative ledaren in och säger: 'ja, jodå, vi måste ju garantera' Men alltså vi är på väg åt det hållet skulle jag vilja påstå. Sakta men säkert.”, sier Johansson.

Rolf Lindén oroar sig över vilka konsekvenser ett system med lagstadgade minimilöner skulle kunna föra med sig. Han pekar dels på den ökade politiseringen på inkomstområdet, lägstralöner blir en budgetmässig och ideologisk fråga. Hur det skulle påverka de medlemmar som Lindén företräder beskriver han: ”... ett år kan ju lönerna stiga med 10 % och nästa år sänker man dom med 15 % och det ger ju inte speciellt bra villkor för dem som berörs. Ett kollektivavtal vet man att det här gäller under de här åren.” Lindén blickar även vidare och ser hur samhällsekonomin skulle påverkas. ”... [lagstadgade minimilöner] hade varit förödande direkt för den tekniska utvecklingen, produktutvecklingen i företaget om man bestämmer sig för att låta riksdagen bestämma villkoren...”, lyder Lindéns bebådelse.

Peter Gaestadius önskar inte heller ett införande av lagstadgade minimilöner, men han tror dock ej för den delen att det skulle påverka löneläget nämnvärt. ”Vi tror inte att man ska ha [lagstadgade minimilöner]... .. det är vår bestämda uppfattning att det ska regleras mellan parterna... .. Alltså i grunden tror inte jag att det skulle påverka [lönenivåerna] egentligen... .. Jag tror inte alls det skulle ha någon större betydelse.”, berättar Gaestadius.

5.4 EU

Sveriges medlemskap i den Europeiska Unionen 1995 har inneburit vissa förändringar på den svenska arbetsmarknaden. Den fria rörligheten är en av EU:s hörnpelare och denna påverkar både arbetstagare och arbetsgivare.

De tre informanternas relation till EU och den fria rörligheten spretar även den åt två olika håll, arbetstagarna har sin syn och Svenskt Näringsliv har sin.

Från arbetsgivarhåll är inställningen till EU positiv och man ser stora möjligheter med den fria rörligheten. De hinder som Gaestadius målar upp rör sig snarast om hemmamarknadens hyckleri i EU-frågan. Där det finns en acceptans för fri rörlighet av varor saknar Gaestadius en fri rörlighet av tjänster inom EU. Han säger ”... är [varor] producerade någonstans till lägre kostnad, så är det ok att flytta dom hit och sälja dom. Men när en tjänst skall produceras, då är det inte ok att flytta människorna som ska göra den tjänsten – till en kanske lägre kostnad. Och det är ju lite märkligt i sig – det är helt ok att köpa en t-shirt från Kina som är tillverkad till väldigt låga kostnader, men om den där kinesen kommer hit och ska montera upp en kran som är byggd i Kina då går det liksom inte lika bra. Så vi är lite tudelade i vårt synsätt på vad som är ok och inte. Men jag tror att vi kommer att se en öppnande arbetsmarknad i Europa och Sverige skulle ju vara den stora vinnaren tror jag på det.”

Henrik Johansson anser att de EU-direktiv som hittills implementerats i svensk lag varit relativt odramatiska och inte påverkat Kommunals medlemmar i någon större utsträckning. Dock uttrycker han en viss oro över vad framtiden har i sitt sköte, om EU kommer att ge sig i kast med andra områden. Johansson nämner konflikträtten, blockadrätten och förhandlingsrätten som framtida områden där EU kan tänkas vilja påverka den svenska modellen. Då intervjun gled in på Vaxholmskonflikten uttrycktes ytterligare farhågor om den

svenska modellens oberoendeställning i ett fritt rörligt Europa: ”... nog för att folk har ett lettiskt kollektivavtal, eller ett franskt kollektivavtal... det spelar ingen roll. Det måste vara hemmaarbetsmarknaden som räknas och den lönenivån som räknas. För, försvinner det så har vi ju inga verktyg längre.”

Vaxholm var även något som naturligtvis diskuterades med Rolf Lindén. På frågan om vilka konsekvenser en gynnande dom för det lettiska byggföretaget skulle ha i EU-domstolen darrar Lindén inte en sekund på manschetten. Med eftertryck utmålar Lindén en bild av lönedumpning när han ger sin åsikt om hur resultatet av en sådan dom skulle se ut. Hur kollektivavtalen skall se ut i ett Europa med fri rörlighet råder det i Lindéns värld ingen tvekan om: ”Där är vår inställning glasklar, på svenska arbetsplatser råder svenska avtal. ... Det finns ju en grundregel, man tillämpar de löner och anställningsvillkor som finns i det land man arbetar i såtillvida att de inte understiger det egna landet.”, säger Lindén. Vad gäller de direktiv som hittills implementerats, exempelvis arbetstidsdirektivet, anser Lindén i likhet med Kommunal, att dessa ej har varit olösbara.

5.5 Välfärd

Den svenska välfärdsstaten utmärks av en stor offentlig sektor, omfattande transfereringar, generösa socialförsäkringar och en relativt låg arbetslöshet. Den omfattar hela befolkningen och bygger inte på inkomstprövning. Välfärdsstaten har i Sverige haft ett stort stöd, både från politiskt håll och hos den svenska befolkningen.

Hur kopplingen mellan den svenska välfärdsmodellen och den svenska arbetsmarknadsmodellen ser ut skiljer sig aningen åt mellan informanterna. Överhuvudtaget är synen på hur välfärden i Sverige skall se ut en fråga som utgör en tydlig skiljelinje mellan de som representerar arbetstagarna och de som företräder arbetsgivarna. Generellt kan dock sägas att det finns en samstämmighet kring en välfärdsmodell som garanterar en viss social trygghet för medborgaren.

GENERELLT

Rolf Lindén ser kopplingen mellan de två modellerna som något självklart. I kollektivavtalens fundament hävdar han att det finns en inbakad överenskommelse att det offentliga skall garantera trygghet för de som av någon anledning står utanför arbetsmarknaden och därmed inte omfattas av det som avtalas mellan arbetsmarknadens parter. ”[Skatteverktyg] är ju A och O i detta. Kollektivavtal ett annat, socialförsäkringar ett tredje, bostadspolitiken ett fjärde... ... Utan kollektivavtalen som ägs av parterna blir det svårare att upprätthålla välfärdssamhället... ... hos parter som upprätthåller kollektivavtalen så finns det ett intresse att omgivande samhället kan stå för sin del i avtalet – nämligen att leverera trygghet. Då levererar arbetsgivaren och arbetstagarparten trygghet i form av trygga anställningar, utveckling i jobbet, produktutveckling och investeringar och sådant där. Och samhället [garanterar] sjukförsäkring, bra sjukvård, bra skola och infrastruktur och allt det här va...”, fastslår Lindén.

Även i Henrik Johanssons bok är sammanflätningen mellan välfärd och arbete något som framstår som både självklart och önskvärt. Han beskriver hur detta historiskt växt fram i och med de stora kompromisserna och om att staten har ett yttersta ansvar för medborgarens trygghet. ”[Saltsjöbadsavtalet] byggde på att de anställda tog sitt ansvar, staten tog sitt ansvar, arbetsgivaren tog sitt ansvar... ...[arbetstagarna] avstår löneutveckling mot att staten tar ökade intäkter i skatt och skapar ett generellt välfärdssystem, så alla dessa tre delarna har ju hängt ihop. Vi har medverkat i rationaliseringen mot att arbetsgivaren har varit med och pröjsat, och att staten tagit hand om dom som inte får nya jobb i den strukturen.”, beskriver Johansson.

Peter Gaestadius grunduppfattning är att staten skall garantera medborgarna en viss trygghet. Han vill mena att detta är en allmän och grundmurad sanning inom svensk politik. Gaestadius säger: *”Vi är väl överens i det här landet, alla politiska partier och arbetsmarknadens parter, att vi skall ha ett socialt nätverk... det finns väl inga tveksamheter runt det. Och att de som är sjuka skall få en chans att rehabilitera sig och om man är arbetslös skall få ersättning så att man kan hitta ett nytt jobb.”*

VÄLFÄRDSMODELLENS UTFORMNING OCH OMFATTNING

Det är tydligt att Peter Gaestadius anser att dagens socialförsäkringar inte fungerar optimalt. Gaestadius ger exempel på hur systemets generositet kan missbrukas då han uttrycker att *”... i grunden tror jag inte att det finns motstånd mot att det finns ett socialt skyddsnät. Sen kan man ju alltid diskutera hur stort det skall vara och på vilket sätt det skall se ut. Det får ju inte innebära att det är mer lönsamt att finnas inom de ramarna än att jobba.”*

Peter blickar framåt och stipulerar tänkbara konsekvenser. *”Då sänder vi fel signaler till ungdomar och alla om det är så. Och alla jobb är ju viktiga, det spelar ju ingen roll vad man gör egentligen, men att man försörjer sig själv. Och det är ju det normala att man försörjer sig själv. Det är ju samma med sådana som kommer hit som flyktingar, det är ju väldigt märkligt att man kan försörja sig på någon annan. Det är dem ju inte vana vid hemifrån. Man lär ju dem det, och i och med att dem inte får gå ut och jobba så fort som det går så vänjer man ju sig vid att leva på andras bekostnad.”*

Gaestadius är dock inte den som bara målar upp problem utan att i nästa andetag presentera en tänkbar lösning. Han beskriver hur en närmare koppling mellan premie och utbetalning i arbetslöshetsförsäkringen skulle motivera människor att söka arbeten.

”Man skulle ju kunna tänka sig att [arbetslöshetsförsäkringen] har en annan konstruktion. Idag betalar vi som är försäkrade en mindre summa och sen betalas resten via skattsedeln. Och det är klart det ger ju lite fel signaler på något sätt. Det kanske hade varit bättre att vi hade sett vad det kostade, ungefär som vi har med pensionerna idag. Dom rör sig på vår lön och vi ser hur mycket det är... ... För det är ju så att när vi känner av att det kostar så agerar vi utifrån det... ... Ungefär som när du har en bilförsäkring eller hemförsäkring. Om arbetslöshetsförsäkringen är kopplad till den risken som försäkringsbolaget tar på dig så blir det ju mer naturligt så att säga. Och så kan man ju välja i vilken mån man är försäkrad och så va.”

Det finns också nära förestående förändringar inom arbetslöshetsförsäkringen som Peter Gaestadius ser med tillförsikt på. Det tidigare beskrivna beslutet om utökat sök område för den arbetslöse är något som Gaestadius ställer sig bakom. Han resonerar kring arbetskraftsmigration inom Sverige samt utanför yrkestillhörigheten, och ser där stora möjligheter:

”Vad vi behöver är en bättre rörlighet på arbetsmarknaden, både geografiskt och mellan branscher. Jag var i Marks kommun och om man ringer till arbetsförmedlingen där, kan de läsa upp namnen på dem som är arbetslösa. Men om du ringer upp till Bengtsfors så kan de ju inte det (p.g.a. den höga arbetslösheten, förf. anm.). Det borde ju inte vara någon större dramatik att röra sig – kanske veckopendla till Mark. Alltså miljön är ju snarlik va. Och det är ju inte så väldigt stort... det är ju samma språk och så.”

Gaestadius förespråkar en större flexibilitet hos arbetstagaren och att det är aningen förlegat att man som arbetstagare kan förutsätta att det skall finnas arbete inom samma bransch under hela det yrkesverksamma livet. Gaestadius fortsätter sin utläggning med att förutspå hur en implementering av den fria rörligheten skulle kunna påverka den svenska arbetaren: *”Sen blir det ju alltid lite dramatiskt i dom där förändringskedena, och det kanske drabbar enskilda individer och sånt där va. Precis som strukturförändringar överhuvudtaget gör va.”* Peter Gaestadius beskriver att strukturförändringar präglas av en tröghet, och att det är så det skall vara till en viss mån. Dock kan Gaestadius tycka att motståndet mot förändringar ofta är för stort i Sverige.

Förändringarna i arbetslöshetsförsäkringen är något som alla tre respondenter uppehåller sig vid. Henrik Johansson beskriver hur de medlemmar han representerar känner sig oroliga inför de förändringar som skett. Johansson ser det som en allvarlig fråga som kan få djupa konsekvenser för Kommunals medlemmar och han ifrågasätter regeringens initiativ då han säger: ”[Regeringen] fortsätter rationalisera i konjunkturuppgång, alltså den nya regeringens svar på det är att sänka a-kassan, och tvinga folk till arbete. Tvinga folk till jobb med lägre pengar. Och var den gränsen går det är väl hur hög hyran är och hur hungriga barnen är. Det är fel väg att gå.” Johansson uttrycker att medlemmarna har svårigheter att greppa förändringarna och förstå meningen med dem. ”Vi får mycket synpunkter, reaktioner och tankar kring det. Och de är knutna till vardagen så klart, det är ’hur ska jag få pengarna att räcka till hyran?’, det är de frågorna som kommer, och den oron.”, beskriver Johansson som ser långtgående negativa konsekvenser som resultat av nämnda förändringar. I kombination med andra förändringar, i detta fall en ny låglönemarknad med hushållsnära tjänster, siar Johansson om framtiden: ”[Regeringen] håller på att skapa en låglönesektor genom sådana här beslut. Samtidigt sänker man a-kassan, som gör att det kommer att finnas folk som måste ta de här jobben. Annars har de inte råd att betala hyran och mat till barnen.” Det utökade sökområdet är något som Johansson inte betraktar med särskilt blida ögon. Han ser beslutet som ett hot mot välfärden och uttrycker med kraft att ”... finns det ett jobb i Laholm så är du tvungen att ta det, säger man till arbetslösa i Gårdsten idag, sen skiter man högaktningfullt i hur de ska ta sig till Laholm. Hur den ensamstående mamman skall kunna lämna på dagis och åka och hämta på förskolan igen, detta tvingar in folk i en socialt oacceptabel situation. Den regeln öppnar man inte för att folk ska ta jobb i Laholm, utan den regeln öppnar man för att tvinga folk att ta vad fan som helst i Gårdsten eller i Göteborg. Det är därför man gör det. De som är arbetslösa i Färgelanda svarar inte på kompetensbehoven på de lediga jobb som finns i Stockholm. Det är därför de är arbetslösa, hade de svarat på de behov och förväntningar så hade de redan haft de jobben. Regeln om flytten är inte till för att folk ska flytta. Det är till för att folk ska tvingas ta skitjobben för 50 kr i timmen, för det är bättre än a-kassan.”

Det ideala partssystem som Johansson tidigare beskrivit, vilket utgår ifrån att staten skall garantera trygghet för de som inte omfattas av kollektivavtalen, är inte något som idag fungerar, enligt Johansson. Han vill mena att staten svikit sitt yttersta ansvar. Henrik Johansson beskriver hur staten tidigare tog ett ansvar att fortbilda människor in i nya jobb då branscher rationaliserades bort, under den period som präglades av ”den solidariska lönepolitiken”. Idag ser Johansson en arbetsmarknad där det snarare är individerna som rationaliseras bort, vilket enligt honom skapar ett stigmatiserat utanförskap för den som hamnar utanför arbetsmarknaden. ”Det systemet är djävulskt skulle jag vilja påstå, för har du blivit bortrationaliserad en gång så är möjligheten att få ett nytt jobb ännu mer begränsad än vad det var förr, för nu vet alla: men varför kör inte du buss för det finns ju hur många lediga bussjobb som helst. Du har blivit utanför på grund av personliga orsaker och inte av branschorsaker vilket gör det mycket svårare för dig att knô dig in på marknaden igen. Så det krävs något annat och där har inte staten tagit sitt ansvar.”, menar Johansson. Vidare anser han att arbetsmarknadspolitik inte lyckats möta dessa nya förändringar på ett tillfredsställande vis: ”De medlemmar som vi har som blir arbetslösa... vi måste se till att det dels skapas nya arbeten och att man anställer folk. Men också att [regeringen] tar ansvar för den utbildning [arbetstagarna] behöver för att nå dit. Och då krävs det en arbetsmarknadspolitik, det krävs en vuxenutbildning, det krävs en bra gymnasieskola och en bra grundskola. Som inte stänger dörrar för framtiden på något sätt.” Ur ett längre perspektiv ser Johansson att det finns en risk att den svenska välfärden kan komma att urholkas. Den oro för en låglönemarknad som Johansson tidigare varit inne på, kan enligt honom göra att hela det system som burit upp den svenska välfärden utmanas: ”Om lönenivån i samhället i stort sänks så kommer antagligen den sociala nivån att sjunka. Om man tittar på vad skyddsneten ger i ersättning i förhållande till de som jobbar... oavsett om det är lägstalön, försörjningsstöd eller a-kassa, om man sänker nivån på det som är botten – i förhållande till vad de som har jobb tjänar, så finns det en risk att systemet urholkas. Det är viktigt att ha ett bra försörjningsstöd.”

Rolf Lindén delar Henrik Johanssons kritik mot förändringarna i A-kassan och ser också med oro på vad resultatet kan bli. Lindén ger ett exempel på en tänkbar konsekvens för den nya regeln i arbetslöshetsförsäkringen som föreskriver att man som arbetssökande måste ta anvisat jobb som ligger 10 % under ersättningsnivå: *”Urholkar man A-kassan som man gör på det här sättet finns det en stor risk att man får ett tryck nedåt på lönerna. Detta kan man göra genom att skapa precis det dem håller på med, att skapa en låglönemarknad och sedan ett regelverk i A-kassan som säger att du är tvungen att ta anvisat arbete som ligger 10 % under den A-kassa nivå du har. När man ska gå in och förhandla nästa gång om kollektivavtalen kommer ju naturligtvis arbetsgivarna att anföra att 'i den branschen är lönerna på det sättet' och du får alltså ett tryck på att sänka och dra nedåt alternativt små höjningar.”*

Om en låglönemarknad skulle skapas misstänker Lindén dessutom att det finns en risk att försörjningsstödet kommer att pressas ned. Han ser dessutom en risk i att fler kommer att omfattas av försörjningsstödet i det närmaste, då de som kom ut i plusjobben, riskerar att få svårt att skaffa nya jobb. Förändringarna som gjorts inom arbetslöshetsförsäkringen ser han inga som helst orsaker till. Han beskriver dem snarast som rent ideologiska drag från den borgerliga regeringens sida: *”De gömmer det bakom ett antal uttryck och ett av de populäraste uttrycken som man gömmer det bakom är att 'vi måste ta bort trösklarna för att de arbetssökande skall kunna ta sig in på arbetsmarknaden'. A-kassan anser de vara en sådan där tröskel, sjukförsäkringen anses också vara en tröskel och dessutom föräldraförsäkringen... ... I sin iver att sänka de så kallade trösklarna så angriper man inte det som är pudelns kärna utan man går på individen istället.”*

Vidare ondgör sig Lindén över det utökade sökområdet. Han ser även här en utveckling där individerna i slutändan drabbas: *”Sökområdet skall omfatta hela landet och då kommer det att bli problem. När du tvingas att rycka upp din familj och flytta, vad händer med den andra parten i familjen? Ska dem flytta ifrån ett jobb eller ut i arbetslösheten till exempel? Och barnen, skall de ryckas upp från skola och kompisar och allting sådant här?”*

5.6 Lars Magnusson

Bakgrund

Lars Magnusson är professor i ekonomisk historia vid Uppsala Universitet. Hans forskning har mestadels koncentrerats kring arbetsmarknadspolitiska och fackliga frågor. Magnusson placerar sin forskning i samhällsekonomiska teorier och utvecklingar i ett historiskt perspektiv. Lars Magnusson är styrelseledamot i MISTRA (Stiftelsen för miljöstrategisk forskning), medlem i Nobelpriskommittén för Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap samt medlem i den Svenska Kungliga vetenskapsakademien.

Partssystemet generellt

Lars Magnusson understryker i intervjun att det svenska partssystemet fortfarande är mycket starkt och att grundmodellen fortfarande är intakt. Magnusson förklarar att systemets styrka främst vilar på att medlemsantalet i de intresseorganisationer som utgör parterna fortfarande är mycket höga, inte minst om man sätter det i ett internationellt perspektiv. Vidare beskriver Magnusson hur en utveckling dock skett mot mer decentraliserade rörelser där förbunden ökat sin makt, vilket främst märks i avtalsrörelser.

Utöver detta menar Magnusson att centralorganisationerna fått en mer facklig prägel de senaste 10-15 åren. Från att tidigare varit mer politiskt inriktade och uttalat sig i vitt skilda politiska frågor, har de mer gått till att verka som lobbyorganisationer som manar till

samordning inom de förbund som ingår i organisationen. Dock kan Magnusson se att en viss politisering skett sedan riksdagsvalet 2006.

Maktförhållandena och partssystemets nuvarande status

Lars Magnusson menar att parterna formellt är lika starka, men att det under ytan finns maktstrukturer som ständigt är i omvandling. På senare tid tycker sig Magnusson se en något mer militant inställning från Svenskt Näringslivs sida där bland annat Wild n' Fresh-debatten fungerade som en arena där trevare om en modifierad kollektivavtalsmodell kunde slängas ut i mediala sammanhang för att ta temperaturen på vilka opinioner som florerade ute i landet. Genom att den falang inom Svenskt Näringsliv som vill se en modifiering av kollektivavtalsmodellen fann ett forum att vädra sina åsikter inom, kunde de undersöka hur starkt stödet för deras idéer var.

Vidare vill Magnusson hävda att Svenskt Näringsliv står splittrat i frågan om kollektivavtalens framtid. ”*Angående partssystemets framtid vrider sig Svenskt Näringsliv som en mask på kroken*”, säger Magnusson och hänvisar till de utspel som gjordes i samband med Wild n' Fresh-debatten där det å ena sidan betonades att kollektivavtalsmodellen var en modell som inte skulle röras, samtidigt som man gång på gång påpekade att Hotell- och Restaurangfackets åtgärder i det aktuella fallet varit överdrivna och oproportionerliga. Om de förslag om inskränkningar i konflikträtten som fördes fram från Svenskt Näringsliv i samband med debatten kring Wild n' Fresh skulle realiseras kan Magnusson se att kollektivavtalen skulle urholkas kraftigt. Han menar att detta är en mycket viktig strid för facket att ta och pekar även på riskerna att arbetstagarna i mindre grad kommer att ansluta sig till fackföreningarna i framtiden. Dessa tendenser kan Magnusson se redan idag, och han vill hävda att just detta är de största hoten mot modellens fortlevnad. Om arbetstagare i framtiden kommer att knyta individuella avtal med arbetsgivare skulle detta vara ödesdigert för kollektivavtalens överlevnad.

Lagstadgade minimilöner

När Lars Magnusson blickar framåt kan han se att det sker en långsam utveckling mot en mer allmäneuropeisk modell (d.v.s. lagstadgade minimilöner) på arbetsmarknaden. Denna process beskriver dock Magnusson som extremt långsam och han nämner att det för tio år sedan var mer eller mindre otänkbart att den svenska kollektivavtalsmodellen fortfarande skulle vara intakt, vilket vittnar om trögheten i dylika förändringar.

Välfärden

På frågan om hur lagstadgade minimilöner skulle påverka löneläget för de svenska arbetstagarna är Magnusson övertygad om att det skulle leda till en ökad lönespridning. Han är förvissad om att minimilönnormen skulle sättas relativt lågt, inte minst för att något annat är omöjligt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. En låglönemarknad kan alltså bli konsekvensen, vilket kan ställa ytterligare krav på det allmänna. Magnusson refererar till hur det ser ut i USA där arbetstagare vars inkomst ligger runt miniminivån är beroende av socialförsäkringar och försörjningsstöd. I ett sådant skede skulle man alltså tvingas överge inkomstbortfallsprincipen, som idag är stöttepelaren i den svenska välfärdsmodellen. Dagens system syftar till att det offentliga främst skall ta ansvaret för dem som av en eller annan anledning står utanför arbetsmarknaden, men ett system med lagstadgade minimilöner skulle på allvar äventyra den modellen. Ett sådant scenario skulle enligt Magnusson leda till en ökad ojämlikhet i samhället.

6 ANALYS

I det här kapitlet är ansatsen att förklara det presenterade resultatet med hjälp av de två teorier som introducerats i uppsatsen. Huvudvikt kommer att läggas på systemteorin. Som tidigare beskrivits ingår alla människor i system, vilka i sin tur ingår i än mer system. Mycket av det som berörs i analysen (partssystemet, fackföreningar, arbetsgivarorganisationer, företag, skolan, stat, EU) är system som i sin tur samverkar och verkar inom andra system. Vilket som är det övergripande systemet och vilket som är ett subsystem beror i vilken kontext man väljer att betrakta det utifrån (Schjödts & Egeland 1996). I förhållande till EU kan man exempelvis se den svenska staten som en del i ett större system, medan staten i relation till fackföreningarna är det övergripande systemet som på många sätt bestämmer spelreglerna. I kapitlet kommer kontinuerligt systemen betraktas utifrån sin kontext, vilket innebär att vi kommer röra oss upp och ner på dessa nivåer. Intervjun med Lars Magnusson kommer att analyseras separat, återigen beroende på att han i egenskap av forskare särskiljer sig från övriga informanter.

6.1 Informanternas syn på partssystemet

PARTSSYSTEMET GENERELLT:

De argument som Henrik Johansson för fram för att belysa partssystemets överlägsenhet går att förklara genom en uppdelning på makro- meso- och mikroperspektiv. Johansson menar att partssystemet är den bästa varianten för samhällsekonomin, vilket är ett argument på makronivå. På mesonivån betonar han att det underlättar avvägningarna inom branscherna för att slutligen ur ett mikroperspektiv förklara hur kollektivavtalsmodellen gynnar individen, då det garanterar en viss trygghet samt att arbetstagaren slipper stå ensam i en eventuell konflikt med arbetsgivaren.

Peter Gaestadius resonerar mest kring mesonivån, vilket antagligen har sin naturliga förklaring i att det är just företagen som han och Svenskt Näringsliv representerar. Hans motvilja till att staten skall lägga sig i kan förklaras ur ett systemteoretiskt perspektiv, där en rädsla och ett motstånd mot yttre förändringar är något naturligt, för att behålla systemet intakt. Vidare kan man se Gaestadius vilja att snarast återgå till en mer renodlad partsmodell som att han genom denna åtgärd vill återskapa en form av jämvikt i ett system som redan påverkats mer än önskvärt utifrån.

Rolf Lindéns resonemang utgick mycket ifrån parternas respektive roller inom systemet. I likhet med Gaestadius kan man i Lindéns argumentering spåra ett motstånd mot inblandning från part utanför det ursprungliga systemet, i detta fall staten. När Lindén talar om att kollektivavtalsmodellen bidrar till att upprätta en viss social standard i samhället ekar detta av Wrangsjös (1984) tankar om system som sprungna ur mänskliga behov och garant för social ordning.

PARTERNAS MAKTFÖRHÅLLANDEN:

I sin oro över maktbalansen inom partssystemet är det tydligt att Henrik Johansson ser den borgerliga regeringen och de initiativ denna har tagit inom arbetsmarknadsmodellen, som ett hot mot hans idealbild av hur partssystemet skall se ut. Än en gång kan man här koppla Johanssons resonemang till systemteorin om hur man inom systemet ser yttre påverkan som något hotfullt (Lundsbye & Sandell 2000). Dock kan man ana en viss diskrepans i Johanssons tankar kring detta, då han å andra sidan gärna skulle se att skärpningar i lagen skulle kunna styra upp maktbalansen till arbetstagarnas fördel. Här skulle snarast påverkan utifrån enligt Johansson, komplext nog, leda till att systemets intakthet bibehölls, eller återskapades. Detta

för våra tankar till negativ feedback (Schjödtt & Egeland 1996), men resonemanget blir svårt att analysera utifrån systemteorin, då det innehåller en viss inkonsekvens, i det avseendet att yttre påverkan både kan fungera som något som rubbar balansen och något som upprätthåller balansen. Om man historiskt ser på hur fackföreningarna välkomnat SAP:s direktiv, är denna effekt av påverkan något som institutionaliserats inom partssystemet sedan 1970-talet. När nu de politiska direktiven kommer från ett annat håll är dess påverkan på systemets maktbalans annorlunda, vilket Johansson beskriver. De formella reglernas påverkan på balansen inom system med informella regler ekar av Douglass Norths (1993) teori om spårundenheten. Johanssons oro över den borgerliga regeringens initiativ inom arbetsmarknadspolitiken visar hur formella regler eventuellt kommer att utformas för att ersätta ett informellt regelsystem som inte längre motsvarar de rådande krav som ställs på systemet.

Även inom sina tankar kring systemets maktstruktur skiner Peter Gaestadius motvilja till påverkan utifrån systemet igenom. Han talar närmast om ett svek från den andra parten inom systemet, då han menar att denna tog hjälp utifrån systemet för att stärka sin makt, när de ”beställde lagstiftning” på 1970-talet. Det finns en relativt klar konsekvens i Gaestadius tankar om att parterna inom systemet skall stå oberoende och han vill, vilket tidigare konstaterats, helst se en återgång till en sådan situation.

Lindén beskriver ett klart maktövertag för arbetsgivarsidan inom systemet. I likhet med Johansson kan man se att Lindén ser lagstiftningen på 1970-talet som ett initiativ som var nödvändigt för att systemet skulle hållas intakt och för att inte jämvikten skulle rubbas allt för mycket till arbetsgivarens fördel.

Att både Rolf Lindén och Henrik Johansson ställer sig positiva till lagstiftning inom arbetsrätten kan även den belysas med hur formella regler i vissa fall medvetet kan utformas för att existerande informella restriktioner inte längre motsvarar en nyligen utvecklad förhandlingsstruktur (North 1993). Det går även att ur ett systemteoretiskt perspektiv förklara fackens rop på stärkt arbetsrätt till arbetstagarens fördel. Cybernetik av den andra ordningen beskriver hur en omorganisering av systemet måste motverkas av en ny struktur inom systemet (Schjödtt & Egeland 1996). Denna dynamiska process kan liknas vid Henrik Johanssons vilja att genom lagstiftning försvåra för arbetsgivaren att avskeda personal på grund av arbetsbrist, för att på så sätt stärka arbetstagarens makt gentemot arbetsgivaren.

Vad som är intressant är att alla tre informanter tydligt beskriver hur den politiska makten påverkar maktbalansen inom partssystemet, men att synen på hur denna balans ser ut skiljer sig så fundamentalt mellan å ena sidan Henrik Johansson och Rolf Lindén och å andra sidan Peter Gaestadius. Douglass Norths teorier (1993) om hur ett kulturarv och informella restriktioner styr språk och tankar inom en institution kan till en viss del förklara detta totalt skilda synsätt. LO och Svenskt Näringsliv har naturligt nog under sina dryga hundra levnadsår skapat sina respektive institutionaliserade kulturarv och då de i sin grund företräder två parter som, trots sitt relativa samförstånd, ändå representerar diametralt olika åsiktsbatterier är det inte fullt så konstigt att det inom respektive organisation också utvecklats en cementerad syn på sig själv som den som ständigt motarbetas. Det går inte heller att bortse från att LO och Svenskt Näringsliv båda vilar på varsin ideologisk grund, som i sina fundament står i motsats till varandra, vilket naturligtvis också institutionaliserats inom respektive organisation.

KONFLIKTRÄTTEN:

Peter Gaestadius är inte vänligt inställd till konfliktvapnet och det är med relativt starka ord han redogör för sin bild av HRF:s hantering av Wild n' Fresh-konflikten. Samma åtgärder som arbetstagersidan beskriver som helt fundamentala och legitima anser alltså arbetstagersidan vara "skrämmande", vilket målar upp ett tydligt motsatsförhållande i denna fråga. I den skrift från Svenskt Näringsliv som Gaestadius gav oss i samband med vår intervju presenteras ett antal förändringar i kollektivavtalsmodellen som Svenskt Näringsliv vill se, där bland annat en av punkterna är att förbjuda strejkåtgärder och som överhuvudtaget syftar till att inskränka konflikträtten i en mängd avseenden. Skulle detta realiseras så skulle den strukturella koppling som genom årtionden varit det som förknippats med den svenska modellen tvingas genomgå dramatiska förändringar. Enligt Maturana kan en sådan radikal förändring i systemens interaktion leda till att det ena systemet förändras till oigenkännlighet, alternativt går under (Schjödts & Egeland 1996). I sin essens bygger partssystemet på att arbetstagersidan och arbetsgiversidan formellt har likvärdig makt genom den stora kompromiss som ingicks 1938 och skulle ena subsystemet genomgå sådana påfrestningar att en upplösning blir resultatet, då överlever inte heller supersystemet.

Peter Gaestadius, som tydligt uttryckt att han vill att partssystemet skall bibehållas, verkar dock vara av åsikten att partssystemet inte skulle hotas om konflikträtten inskränktes. Därmed tycks fackens syn på konfliktvapnets roll som ett fundament inom systemet, inte stämma överens med Gaestadius syn.

Sammantaget kan det konstateras att det bland informanterna råder en relativt hög samstämmighet kring kollektivavtalsmodellens giltighet och fortlevnad. Ingen av dem vill överge modellen, utan vill helst se att den lever vidare, dock i en något modifierad form. Även när det gäller det faktum att det existerar maktförhållanden inom systemet är de tre informanterna någorlunda samstämmiga. Det går dock en klar skiljelinje mellan arbetsgiversidan och arbetstagersidan i beskrivningen av vem som är den mäktigare parten. Rent generellt beskriver de också att det är yttre omständigheter, främst den politiska makten, som påverkar maktbalansen inom systemet.

Konflikträtten är en fråga där samstämmigheten mellan arbetsgivarhåll och arbetstagarhåll är mer eller mindre obefintlig. Från fackligt håll ses konfliktvapnet som den komponent i partssystemets struktur som kanske är mest essentiell för kollektivavtalens fortsatta överlevnad. Även här finns alltså klara kopplingar till teorin om cybernetik av den andra ordningen; om denna komponent skulle fasas ur systemet skulle det enligt arbetstagersidan innebära att hela systemet skulle falla isär.

6.2 Informanternas syn på lagstadgade minimilöner

Trots att Henrik Johansson intensivt förfäktar lagstadgade minimilöner, så uttrycker han ändå en klar oro över att det är vad som kommer att ske. Om man i detta fall ser staten som det alltigenom överordnade supersystemet, och partssystemet som ett subsystem inom detta, så är Johanssons syn på hur partssystemet riskerar att överges till följd av förändringar i arbetsmarknadspolitiken intressant ur ett systemteoretiskt perspektiv (Payne 2002). Det kan ses som en tydlig bild av hur det överordnade systemet utövar ett stort tryck på det underordnade (Lundsby & Sandell 2000).

I detta fall tror alltså Johansson att trycket kan bli så stort att den enda tänkbara konsekvensen kommer bli att partssystemet som ett subsystem kommer att överges, för att ersättas med ett annat system. På ett sätt kan det nya subsystemet ses som mer harmoniserat med det övergripande systemet, i det avseendet att det är staten som då kontrollerar verktyget till fullo.

I likhet med Henrik Johansson bryter Rolf Lindén ned ett eventuellt införande av lagstadgade minimilöner till en mikronivå, där han främst oroar sig över sina medlemmars möjligheter till att planera sin framtid om lönesättningen blir en budgetfråga. Som den politiker uti fingerspetsarna Lindén dessutom är ser han även med skräck på hur makronivån, i form av samhällsekonomin, skulle påverkas av ett systemskifte i riktning mot lagstadgade minimilöner.

Gaestadius tilltro till partssystemets överlevnadsförmåga tycks vara orubblig, då han än en gång tror att genomgripande förändringar inom systemet inte på något sätt skulle påverka dem som omfattas av det.

Även om ingen av informanterna uttryckligen önskar en utveckling som går mot lagstadgade minimilöner, skiljer sig dels deras bild av framtiden, men även vilken konsekvens ett införande av lagstadgade minimilöner skulle få för lönenivåerna. En introduktion av lagstadgade minimilöner på den svenska arbetsmarknaden skulle innebära ett systemskifte, både inom arbetsmarknadspolitiken och ur ett systemteoretiskt perspektiv. I ett sådant skede är det tydligt hur en radikal förändring i ett övergripande system skulle påverka delarna som bär upp systemet, i detta fall löntagarna. Detta är framförallt den bild som målas upp från arbetstagarhåll.

6.3 Informanternas syn på EU och dess påverkan på partssystemet

Peter Gaestadius uppvisar en klar frustration över hur långsamt implementeringen av den fria rörligheten av tjänster sker i Sverige. Han förefaller odelat positiv till vilka konsekvenser en dylik implementering skulle få för Sverige, inte minst ur ett makroekonomiskt perspektiv. Just trögheten i förändringar inom en så inarbetad ekonomisk modell som den svenska kan till en viss del förklaras utifrån systemteorins idéer om att just alla system uppvisar en sådan tröghet inför förändringar. Denna tröghet är inneboende i systemet för att motverka alltför häftiga svängningar i jämviktsläget (Lundsbye & Sandell 2000). Spårbundenheten uppehåller sig också mycket kring trögheten i förändringar inom institutionaliserade system (North 1993).

Henrik Johansson resonerar kring de implementeringar av EU-direktiv som redan skett, vilka han menar att partssystemet lyckats stå pall för. Det är dock inte utan ansenlig oro han tecknar en bild av hur EU kan tänkas vilja inskränka på områden som enligt Johansson är fundamentala för kollektivavtalsmodellens fortlevnad. Ännu en gång märker vi hur Johansson oroar sig över hur ett överordnat system, denna gång EU, skall tvinga fram förändringar inom de system han verkar inom och hur det i sin yttersta konsekvens kan leda till att facken står utan instrument, varpå detta skulle hota hela kollektivavtalsmodellen.

IF Metall-företrädaren Lindéns åsikter skiljer sig inte heller i detta avseende särskilt mycket från Henrik Johanssons. Hans profetia om lönedumpning som konsekvens av en uppluckring av kollektivavtalsmodellen visar att Lindén även i detta avseende väljer att illustrera sin syn ur ett mikroperspektiv. På samma sätt som Johansson ovan beskrivit, vill Lindén hävda att det övergripande systemet skulle påverka delarna av det samma.

Vilka möjligheter och begränsningar som EU-medlemskapet innebär för den svenska kollektivavtalsmodellen är alltså inte helt oväntat en fråga som skär en sylvass skiljelinje mellan facken och Svenskt Näringsliv. Där Gaestadius ser stora möjligheter, men också

bromseffekter från svenskt håll, är bilden från Lindén och Johansson snarast att det finns en risk i att implementeringarna av EU-direktiv kan skada den svenska modellen.

6.4 Informanternas syn på välfärden

GENERELLT:

Alla tre informanter är mer eller mindre samstämmiga i sin syn på att välfärden är något värt att hålla fast vid och att den är nära kopplad till arbetsmarknadsmodellen. Detta kan ses som två strukturellt kopplade system som i sin tur utgör ett större system som är större än delarna. Henrik Johansson daterar Saltsjöbadsavtalet som grundbulten i den svenska modellen, vilket gör det till ett system som utvecklats och förfinats under en lång tid. Under en sådan process förändras systemen för sig så att de anpassas till varandra till den grad att samspelet mellan dem är beroende av interaktion över systemgränserna. Denna relation systemen emellan är vad som inom systemteorin kallas nonsummativitet (Lundsby & Sandell 2000). Det uttrycks alltså inga invändningar mot att Sverige skall ha en väl utbyggd välfärd.

VÄLFÄRDSMODELLENS UTFORMNING OCH OMFATTNING:

Peter Gaestadius ser den svenska välfärdsmodellen som ett system som uppför sig dysfunktionellt. Han menar att välfärden bygger på respekt för modellens utformning och att denna inte skall utnyttjas. Douglass North (1993) skriver att ingångna avtal och kontrakt upprätthålls om båda parter drar nytta av det. Om kostnaderna skulle överstiga nyttan blir kontraktets giltighet urholkat, och detta går att likna vid Gaestadius resonemang om att det i dagens Sverige är mer lönsamt att mottaga bidrag och socialförsäkringar än att arbeta. I och med detta kan det ses som att en part svikit kontraktet, och Gaestadius skulle därför vilja se en förändring av hur socialförsäkringssystemet är konstruerat.

Enligt Gaestadius kan idag en medborgare stå utanför arbetsmarknaden med en så god ekonomisk ersättning att incitamenten till att arbeta på så sätt försvagas. Ur ett systemteoretiskt perspektiv tolkar vi det som att Gaestadius ser en konflikt mellan två system som egentligen skall komplettera varandra. Konsekvensen blir att arbetsmarknaden som system inte har samma attraktion på den arbetsföra befolkningen. Gaestadius lösning på detta är att förändra socialförsäkringssystemet genom politiska beslut, vilket enligt honom skulle leda till att fler kom in i arbete. Detta skulle i sin tur enligt Gaestadius även gynna samhällsekonomin. Hela den dominoeffekt som Gaestadius beskriver är i sin art högst systemteoretisk (Payne 2002). De avvikelser som Gaestadius identifierar inom socialförsäkringssystemet vill han korrigera med hjälp av vad som kallas negativ feedback. Denna skulle alltså syfta till att justera modellen. I Gaestadius resonemang om starkare incitament ekar Douglass Norths idéer (1993) om effektiva institutioner som skapas genom en politik som syftar till respekt för en effektiv äganderätt.

I sin vilja att göra arbetslöshetsförsäkringen till en individuell försäkring, bortkopplad från skattefinansiering, kan vi se att Gaestadius vill bryta den strukturella kopplingen mellan arbetsmarknadspolitik och offentligt finansierad välfärd. Detta skulle innebära ett systemskifte av rang, men Gaestadius, som i detta avseende resonerar ur ett mikroperspektiv, verkar vara av åsikten att en dylik förändring skulle vara av godo.

Trögheten inom systemen är än en gång något som Gaestadius tar fasta på när han beskriver arbetstagarnas motstånd mot att förflytta sig geografiskt för att ta ett jobb. Han beskriver att systemet inte lyckats anpassa sig till de förändringar som skett inom arbetsmarknaden och än en gång kan en förklaring till detta vara den inneboende tröghet som varje system uppvisar gentemot förändringar, för att upprätthålla jämvikten.

När Henrik Johansson talar om att regeringen ”tvingar” folk att söka jobb med låg lön visar det än en gång på hur ett underordnat system påverkas av förändringar i det övergripande. En förändring som den som har skett med A-kassan gör, enligt Johansson, att människor helt enkelt tvingas tänka om för att överhuvudtaget kunna klara vardagen. Individen som blir lidande ingår samtidigt i flera olika system, och om ett förändras så förändras även de andra. Johanssons resonemang om att medborgare kan tvingas flytta, alternativt sänka sin levnadsstandard inom hemkommunen, skulle oundvikligen innebära att flera system samtidigt skulle påverkas, främst på mikro-, men också på mesonivån. Sammantaget skulle det kunna leda till en totalt förändrad levnadssituation för den det berör.

Den låglönesektor som Johansson tror kan bli konsekvensen av den politik som förs av den borgerliga alliansen skulle innebära en stor förändring i den svenska välfärden. Han säger att det kan leda till att ”systemet urholkas” och detta skulle kräva en rejäl förändring i både systemets struktur och organisering, och kanske till och med vad som inom systemteori kallas morfogenes, med andra ord en grundläggande förändring (Schjöldt & Egeland 1996). Hur denna förändring skulle kunna se ut har Johansson varit inne på tidigare, då han spådde att lagstadgade minimilöner skulle kunna bli den konsekvens och åtgärd som är mest rimlig att vänta sig om en låglönemarknad skulle etableras i Sverige.

Hur systemet som innefattar arbete och välfärd hänger ihop belyser Henrik Johansson med kopplingen mellan att staten garanterar en god utbildning och att arbetslösa återinträder i arbetslivet. Johansson beskriver en verklighet där detta inte fungerar, viktet leder till att folk på sätt och vis hamnar utanför systemet, utan en reell chans att ta sig in på nytt. Han ser ett system vars gränser blivit alltmer rigida och där den yttersta konsekvensen blir det utanförskap som han beskriver som ”djävulskt”. Den lösning som Henrik Johansson presenterar tycks vara en mer aktiv stat som genom utbildning och en bättre arbetsmarknadspolitik underlättar för individen att återigen ta sig in i systemet, istället för att som idag hamna i ett ingenmansland utanför det. Idén om att det övergripande systemet påverkar de delar som systemet består av tycks vara implementerad i Johanssons sätt att tänka. Även i sin framtidssyn på den svenska välfärden pekar Johansson på hur systemet hänger ihop, då han antyder att hela samhällets sociala nivå skulle sjunka om lönenivån pressas ned. Det system som Johansson beskriver är ett ytterst finkänsligt sådant och det hålls som alla system uppe av mycket delikata påverkansmekanismer.

Även Rolf Lindén ser att den sociala standarden i samhället riskerar att sjunka om lönenivån skulle pressas ned. Han anför att resultatet kan bli ett sänkt försörjningsstöd, som dessutom fler kommer att omfattas av, detta som en konsekvens av att regeringen stoppat plusjobbinitiativet. Ur ett systemteoretiskt perspektiv är det ytterligare ett bevis på hur subsystemet, och främst individerna inom subsystemet, påverkas när det övergripande systemets struktur står inför förändringar. Sin vana trogen argumenterar Lindén i mångt och mycket ur ett mikroperspektiv, och utifrån den verkligheten de medlemmar han företräder lever i. Det utökade sökområdet är ett exempel på detta, och i likhet med Henrik Johansson belyser Lindén i hur många steg som systemen skulle påverkas och behöva förändras för att möta de nya krav som kommer att ställas på den som söker arbete.

När Lindén menar att det till mångt och mycket är ideologiska åsikter som ligger bakom förändringarna sätter han fingret på hur fasta gränserna kan vara inom systemen. Lindén anför de förändringar som gjorts som klassisk borgerlig politik utan någon riktig verklighetsförankring. Minuchins tankar om ett systems gränser som det som bestämmer och definierar de regler ett system är uppbyggt av, går att applicera på den ideologiska skiljemur som så tydligt skiljer arbetstagare och arbetsgivare åt i denna fråga. Dessa gränser definierar vem som är en del av systemet, och då de medlemmar som Svenskt Näringsliv respektive

fackföreningarna företräder i sina strävanden skiljer sig så markant åt, är det inte helt oväntat att även de ideologiska riktmärkena skiljer sig åt (Payne 2002).

Om det hos informanterna råder en konsensus kring att det skall finnas en välfärdsmodell så är dock åsikterna om hur denna skall se ut något som likt ett meteoritnedslag bildar en oöverkomlig ravin mellan arbetstagersidan och arbetsgivarsidan. Det är inte minst i de resonemang som förs kring förändringarna i A-kassan som man både kan spåra den stora ideologiska skillnaden, men som också antyder vilken verkan förändringarna kommer att ha på dem som respektive organisation företräder.

6.5 Lars Magnussons syn på partssystemets samt välfärdens utformning och framtid

Lars Magnusson beskriver en avtalsmodell som enligt honom är förvånansvärt intakt, med tanke på de omvälvningar systemet genomgått de senaste femton åren. Detta förklarar vi utifrån den tröghet som system naturligt innehar mot förändringar. Magnusson vill också mena att det är systemets struktur, alltså dess medlemmar, som är det som bär upp systemet. När det gäller systemets maktstruktur ser även Magnusson att dessa informellt existerar, men att parterna formellt sett är likvärdiga. Magnusson hävdar dock att debatten kring Wild n' Fresh möjliggjort ett ifrågasättande av vissa delar av kollektivavtalsmodellen, vilket lett till en ökad politisering av arbetsmarknaden. Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan vi se hur inflöde, genomflöde och utflöde påverkar systemet samt dess omgivning (Payne 2002).

I sitt resonemang om lagstadgade minimilöner återkommer Magnusson till trögheten inför förändringar inom systemen.

Magnussons teori om hur en låglönemarknad kan komma att utvecklas präglas av ett klart systemteoretiskt tankemönster. I den påverkansspiral som Magnusson målar upp kan vi lätt spåra tankar om cybernetik av andra ordningen (Schjöldt & Egeland 1996).

7. SLUTSATS

I vår slutsats kommer vi alltså att försöka svara på de frågeställningar vi ställt upp. Vi kommer huvudsakligen att utgå ifrån den analys vi gjort, men dessutom väva in egna tolkningar, i mångt och mycket utifrån vår förförståelse och den kunskap vi byggt på oss under tre och ett halvt års studier på Institutionen för Socialt Arbete. I det här kapitlet kommer även våra egna värderingar med all säkerhet lysa igenom. Intervjun med Lars Magnusson kommer också att fungera som ett stöd och en guide, då vi hyser viss respekt för hans kunskap om ämnesområdet.

Vi kommer i vår disposition av kapitlet gå igenom frågeställningarna var för sig, och logiskt nog inleder vi med vår övergripande frågeställning, för att så att säga angripa pudelns kärna direkt. Naturligtvis kommer inga entydiga svar presenteras då frågorna är så sammansatta, men vi kommer ändå i möjligaste mån bryta ner komplexiteten och nå ett så tydligt svar som möjligt.

7.1 Står den svenska välfärdsmodellen inför alltomspännande systematiska förändringar?

Att förändringar inom välfärdsmodellen håller på att genomföras är något som vi anser vara tydligt. Ser vi till våra informanternas svar är dock omfattningens resultat svårare att bilda sig en uppfattning om. Den klara skiljelinje mellan arbetsgivare och arbetstagar är i denna fråga lika tydlig som alltid, och vad som kanske skiljer sig tydligast är hur informanterna ser på de

förändringar som tycks vara förestående. Peter Gaestadius vill se förändringar i välfärden, som snarast syftar till att försvåra ytterligare för den som redan är utanför arbetsmarknaden. I likhet med den borgerliga alliansen ser Gaestadius trösklar som måste sänkas, medan arbetstagersidan snarast ser detsamma som en piska i ryggen på dem som hamnat utanför systemet. Lars Magnusson spår en framtid där lönespridningen och ojämlikheten i samhället kommer att öka. Detta ser vi som ett underkännande av den svenska välfärdsmodellen, vars fundament alltid har varit att minska ojämlikheten och klyftorna i samhället. Den låglönemarknad som Henrik Johansson med skräck beskriver som den framtid som väntar de svenska arbetstagarerna är något som skulle skära djupa sår i den svenska välfärden, och som skulle stå i rak motsats till den svenska modell som fortfarande ses som ett föredöme både inom vårt land samt runt om i världen.

Sammantaget är vår slutsats att den svenska välfärdsmodellen mycket riktigt är på väg att omkonstrueras, om inte helt nedmonteras. Vi har svårt att se hur välfärdsmodellen skulle kunna överleva så övergripande systemförändringar som både genomförts och planeras att genomföras. Som påpekats i analysen kännetecknas dylika systemskiften naturligtvis av en mycket långsam process, men i våra ögon är det icke desto mindre en ytterst sorglig process som kommer att drabba de samhällsmedborgare som redan idag är de som får smaka minst på frukterna från det svenska välståndets träd. Även om den borgerliga regeringens största parti lanserar sig som ett arbetarparti och påstår sig försvara den svenska välfärdsmodellen, tyder alltför många politiska beslut om motsatsen enligt vår åsikt. Ett systemskifte tycks vara det oundvikliga resultatet på den väg som alliansen slagit in på, men som i realiteten påbörjades redan någon kring 1991 då målet om full sysselsättning i Sverige övergavs. Den skattepolitik som manifesterades i 2007 års vårbudget, med dess fokus på Sveriges höginkomsttagare samt sänkta skatter, var det kanske tydligaste beviset på att den residuala välfärdsmodellen är på väg att luckras upp i Sverige.

7.2 Hur skulle en sådan förändring kunna påverka det sociala arbetet?

Förändringar, av sådan art som de ovan nämnda, i den svenska välfärdsmodellen skulle enligt oss utan tvekan påverka det sociala arbetet. I analysen har vi beskrivit hur genomgripande förändringar av ett system också påverkar närliggande system. Lars Magnusson ser en framtid där det inte räcker med ersättning från arbete för att klara sin försörjning. Det här skulle definitivt innebära en påfrestning på socialförsäkringarna och, i längden, det sociala arbetet. En ökad lönespridning skulle leda till ökad fattigdom genom en ny låglönesektor på arbetsmarknaden, något som i sin tur leder till en större grupp socialt utslagna. När moderaterna talar om de sänkta trösklarna ser vi det som att dessa även innefattar en motsatt effekt, det blir lättare att halka än längre ut i utanförskapet. De idag redan utsatta grupperna i samhället är med all säkerhet de som kommer att drabbas först och hårdast av dessa förändringar.

Trots den troliga ökning av arbetstillfällena som sannolikt skulle bli resultatet av dessa förändringar kan inte vi med gott samvete och utan smolk i bågaren betrakta dessa jobbutsikter som positiva för oss som snart nytexaminerade socionomer. Det finns även hos oss en oro över hur denna påfrestning skall kunna finansieras då samtidigt skatterna sänks eller helt tas bort, den offentliga sektorn som en garant för ett välmående folk är ju som bekant beroende av skattemedel för sin finansiering. En låglönemarknad skulle även, både enligt vissa av våra informanter och oss själva, i längden kunna pressa ner försörjningsstödet samt andra socialförsäkringsnivåer.

7.3 Håller den svenska avtalsmodellen på att modifieras?

Lars Magnusson beskriver hur det redan för ett decennium sedan fanns en föräning om att den svenska avtalsmodellen inte skulle överleva ens till idag. Trots dess djupa rotning bland arbetsmarknadens parter finns det hos arbetstagar sidan en oro om partssystemets framtid och dess eventuella ersättande av lagstadgade minimilöner. Vi tror på det resonemang om hur en utbredd låglönemarknad kan komma att utvecklas i Sverige som uttrycktes av Henrik Johansson, Rolf Lindén och Lars Magnusson. Ett annat hot mot avtalsmodellens framtid är en alltför rubbad maktbalans inom systemet. Alla informanter uppehåller sig vid maktstrukturer inom systemet och hur dessa påverkar jämvikten.

Inom vår lilla grupp råder det dock ingen konsensus om låglönemarknaden skulle resultera i lagstadgade minimilöner. Vad vi dock är överens om är att partssystemet kommer att tvingas genomgå förändringar, dels arbetsmarknadspolitiskt inom Sverige men även för att möta det tryck som en globaliserad värld för med sig. I dagens samhälle går det inte att blunda för att världen är det övergripande systemet, och det blir därmed svårt för Sverige att bibehålla en modell som i sin art är nationell.

7.4 Skulle en modifiering av den svenska avtalsmodellen påverka den svenska välfärdsmodellen?

Hela detta arbete anser vi åskådliggör den täta sammanflätningen av välfärdsmodell och avtalsmodellen. Där vi i början av arbetet ställde oss frågan om den svenska modellen egentligen är två modeller kommer vi nu i sluttampen fram till att det, ur det systemteoretiska perspektiv vi valt, faktiskt är ganska ointressant hur uppdelningen ser ut, det kan endast studeras som en helhet anser vi. Hur förändringar inom och av system påverkar andra system som är närbelägna är något som gång på gång aktualiserats i analysen, och ingenstans blir det kanske så tydligt som i sambandet mellan avtalsmodellen och välfärdsmodellen. Det har varit tacksamt för oss ur dispositionssynpunkt att beskriva det som två modeller men i praktiken kan vi se hur de verkar som två sidor av samma mynt. Ergo, vi ser en utomordentligt stark påverkan mellan modellerna och det verkar snarare omöjligt att de skulle förändras var för sig.

8. SLUTDISKUSSION

Efter att ha levt och andats uppsatsen i tio veckor är det naturligtvis något som påverkat oss alla. Vi har själva i gruppen utarbetat något av ett partssystem, där åsikter stötts och blötts innan det efter långt utdragna diskussioner parterna emellan hamrats ned i skrift. Då debatten om kollektivavtalen och välfärden pågått parallellt med uppsatsen har vi inte ens kunnat koppla bort den då vi slagit ner oss framför nyheterna på TV:n eller öppnat morgontidningen till frukostkaffet. Vi kommer alla tre att följa framtidens debatt med ett bitterljuvt intresse. Det verkar inte som att debatten kring välfärdens och avtalsmodellens framtid på något sätt är på väg att mattas. Att Wild n' Fresh-debatten inte var en isolerad händelse, utan snarare ett startskott på ett klimat där ifrågasättandet av fackliga stridsåtgärder snarast blivit legio anser vi är tydligt. Metoder som använts från facket de senaste hundra åren för att skapa bättre förutsättningar för arbetstagare blev plötsligt "maffiametoder" och kapitalet iklädde sig offerrollen. Det finns en risk i att ett fortsatt ifrågasättande av fackets fullt legitima konflikträtt i längden kan komma att urholka allmänhetens stöd för avtalsmodellen. En klassisk vänster-höger- diskussion har blossat upp där socialdemokraternas partiledare Mona Sahlin på ena sidan lovat att återställa A-kassan om SAP åter vinner regeringsmakten, på samma gång som Nya Moderaterna, med Sven Otto Littorin och finansminister Anders Borg i

spetsen, förbereder ytterligare förändringar i socialförsäkringssystemet. 2008 planeras bli året då A-kassan blir obligatorisk, som en följd av att tiotusentals lämnat eller straffat ut sig efter att avgiften höjdes 2007. Från vänsterhåll tror man att en konsekvens av detta kan bli att fackföreningarna försvagas ytterligare, då facken och A-kassan tidigare varit starkt förbundna. Den 23 maj 2007 beräknar EG-domstolens generaladvokat Paolo Mengozzi att offentliggöra sitt förslag till domslut i Vaxholmskonflikten. Vad än utfallet blir kan man räkna med att följdverkningarna kommer bli långtgående och att debatten kring den svenska avtalsmodellen än en gång kommer att intensifieras.

I och med att det är en i högsta grad levande debatt behövs ständigt ny forskning på området. Frågan kan belysas från en mängd olika håll; ekonomiskt, samhällsvetenskapligt, sociologiskt, juridiskt o.s.v. Vad vi dock hittills saknat är forskare inom socialt arbete som tar sig an problemområdet. En liknande studie, gällandes effekterna på socialt arbete, fast i större omfattning skulle vi gärna se. Det hade varit intressant att, om något år, se en kvantitativ studie, där dessa eventuella effekter studeras och problematiseras. I och med en sådan studie skulle man kunna belysa de problemområden vi i denna uppsats sökt svar på, fast ur en strikt statistisk modell. Det syfte vi haft, att undersöka hur det sociala arbetet skulle påverkas av en genomgående förändring i den svenska välfärdsmodellen och dess koppling till partssystemet, skulle kunna ligga till grund för en sådan undersökning. En stor population skulle vara nödvändig, och man skulle kunna titta närmare på exempelvis förändringar i lönespridning, arbetsmigration samt försvagning av socialt nätverk och utträde ur fackförbund. Ämnesområdena är många och intressanta, och för att det sociala arbetet skall kunna verka i framkant och motverka social utsatthet, är det av yttersta vikt att belysa kopplingen mellan arbetsmarknadspolitik och välfärd. Det är även viktigt att blicka framåt och inte bara se till den samtid man lever i. Det sociala arbetet måste för en hållbar utveckling till en viss del verka preventivt, och därmed är forskning om eventuella förändringar i välfärden nödvändigt, så som vi ser det.

Det är med en lättnad, men inte heller utan en viss sorg, vi nu lägger sista handen vid arbetet. Under arbetets gång har vi nått en hel del slutsatser som väckt vår förtvivlan, dels ur ett samhälleligt perspektiv, men också rent personligen. Om bara några månader kliver vi ut i arbetslivet och vi känner en oro över vilken värld vi kommer att äntra. Som vi beskrivit i uppsatsen upplever vi en ängslan inför att det sociala arbetet, till följd av förändringar i välfärden, kommer att bli överbelastat. Dessutom finns en rädsla för att avtalsmodellen kommer att gå mot en förändring, vilket också kommer att påverka oss som arbetstagare. Men nu skall vi inte bara vara nedslagna och spela martyrollen, det finns såklart starka krafter och viljor i samhället som syftar till en återgång till en modell präglad av jämlikhet och rättvisa, och det skall sägas att vi mötte det i vår studie, både i intervjuer och i dokumentstudier. Den tradition av ett välfärdssamhälle som är så djupt rotad i Sverige kommer naturligtvis inte att skrotas och överges i en handvändning. Därtill är stödet för en sådan modell fortfarande alldeles för stort. Detta till trots går det inte att idag luta sig tillbaka och tro att välfärdsstaten som den ser ut, eller kanske framförallt sett ut, kommer att överleva i all evighet.

Om man tror på en värld präglad av jämlikhet är det, hur man än vrider och vänder på förhållandena, en relativt dyster bild som tornar upp sig. Det är med sorg vi betraktar den långa dag av välfärd, vilken såg solen stå som högst någon gång på 1960-talet och som först på allvar skådade skymningen i början av 1990-talet, nu slumra in och skrida in i en mörk natt av... ja, vadå?

9. REFERENSER

Litteratur:

- Abrahamsson, B. 1992: *Varför finns organisationer? Kollektiv handling, yttre krafter och inre logik*. Studentlitteratur
- Edebalk P. G. 1996: *Välfärdsstaten träder fram - svensk socialförsäkring 1884-1955*, A-Z Förlag
- Egeland, T. A. & Schjödtt, B. 1994: *Från Systemteori Till Familjeterapi*, Studentlitteratur
- Eklund, K. 2005: *Vår ekonomi*, Norstedts Akademiska Förlag
- Elmér, Å. 2000: *Svensk socialpolitik*. Studentlitteratur
- Elvander, N. 1988: *Den svenska modellen, Löneförhandlingar och inkomspolitik 1982-1986*, Allmänna Förlag
- Esping-Andersen, G. 1990: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press
- Gilje, N. & Grimen, H. 2006: *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Daidalos Förlag
- Grip, G. 2001: *Alternativa trygghetssystem*, Bilda Förlag
- Hansson, S. 1938: *Den svenska fackföreningsrörelsen, sjunde omarbetade upplagan*, Tidens Förlag
- Herzfeld Olsson, P. 2003: *Facklig föreningsfrihet som mänsklig rättighet*, Iustus förlag
- Korpi, W. 1978: *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen. Arbete, fackförening och politik i Sverige*, Bokförlaget Prisma.
- Korpi, W. 1981: *Den demokratiska klasskampen: Svensk politik i jämförande perspektiv*, Tidens Förlag
- Kvale, S. 1997: *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur
- Körner, S & Wahlgren, L 2002: *Praktisk statistik, tredje upplagan*, Studentlitteratur
- Larsson, S., Lilja, J., Mannheimer, K. 2005: *Forskningsmetoder i socialt arbete*, Studentlitteratur
- Lundh, C. 2002: *Spelets regler. Institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850-2000*, SNS Förlag
- Lundsbye, M., Sandell, G. Et al 2000: *Familjeterapins grunder, ett interaktionistiskt perspektiv, tredje reviderade utgåvan*, Natur & kultur

- Magnusson, L. & Johansson, A. L. 1998: *LO andra halvseklet: fackföreningsrörelsen och samhället*, Atlas förlag
- Magnusson, L. 1999: *Den tredje industriella revolutionen – och den svenska arbetsmarknaden*, Norstedts Akademiska Förlag
- Magnusson, L. 2006: *Håller den svenska modellen? arbete och välfärd i en globaliserad värld*, Norstedts Akademiska Förlag
- McLellan, D. 1998: *Marxism After Marx, third edition*, McMillan press ltd
- North, D. 1993: *Institutionerna, tillväxten och välståndet*, SNS Förlag
- Olofsson, J. 2007: *Socialpolitik - varför, hur och till vilken nytta?*, SNS Förlag
- Olofsson, J. 1996: *Arbetslöshetsfrågan i historisk belysning. En diskussion om arbetslöshet och social politik i Sverige 1830-1920*, Studentlitteratur
- Payne, M 2002: *Modern teoribildning i socialt arbete*, Natur & kultur
- Persson, I. 2005: *Konflikten i Vaxholm, Svensk arbetsmarknads i förändring*, Premiss Förlag
- Pierson, C. & Castles, F. 2006: *The Welfare State Reader, Second edition*, Blackwell Publishing
- Robson, C. 2002: *Real world research: a resource for social scientists and practitioner-researchers*, Blackwell
- Rothstein, B. 1992: *Den korporativa staten. Intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*, Nordstedts Förlag
- Schön, L. 2007: *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*, SNS förlag
- Thylefors, I. & Lenéer-Axelsson, B. 2005: *Arbetsgruppens psykologi*, Natur & Kultur
- Titmuss, R. 1958: *Essays on the Welfare State*, Allen & Unwin
- Westerståhl, J. 1945: *Svensk fackföreningsrörelse. Organisationsproblem, verksamhetsformer, förhållande till staten*, Tidens Förlag
- Widerberg, K. 2002: *Kvalitativ forskning i praktiken*, Studentlitteratur
- Wrangsjö, B. 1984: *Teoribildning i psykiatrisk verksamhet*, Natur & kultur
- Åmark, K. 2005: *Hundra år av välfärdspolitik: Välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige*, Boréa Förlag

Artiklar

Bäckström, U. 2007: *Hur tänker egentligen Littorin?*

<http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/konfliktregler/article21360.ece> 25/3 -07

Littorin, S. O. 2007: *Facket tog i för hårt i Göteborg*, Göteborgs Posten 9/3 -07

Vartiainen, J. 1997: *Understanding Swedish Social Democracy: Victims of Success?*
Oxford Review of Economic Policy, vol. 14, No. 1

Svensk-lettiska jobbkonflikten,

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1042&a=348876> 30/4 -07

Rapporter:

Funk, L. & Lesch, H. 2005: *Minimum wages in Europe.*

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/07/study/tn0507101s.html>

Hotell och restaurangfacket 2007, *Toppen på en isbergssallad – En rapport om kollektivavtalskonflikten i Göteborg*

Lunnevads folkhögskola 2003: *Asynkron skrivprocess*, projekt F2001-40

Nilsson, G. et. al. 2005: *Avtal eller lag?: en idéskrift med syfte att stärka kollektivavtalets ställning*, Facken inom industrin

Riksdagens Utredningstjänst PM 2007-04-19 *Fördelningsanalys*, Diarienummer 2007:818

Svenskt Näringsliv 2005: *Den svenska modellen har kantrat*

Omslagsbild: illustration ur *Den svenska livsformen*, 1942, Statens informationsstyrelse. I detta arbete tagen ur Klas Åmark 2005. Redigerad av uppsatsförfattare i Photoshop CS, maj 2007.

10. BILAGOR

10.1 Intervjuguide

BAKGRUND

- Hur kom det sig att du började jobba just här?
 - o Hur länge har du jobbat här?
 - o Vad har du jobbat med innan?

PARTSSYSTEMET

- Din/Er syn på partssystemet & kollektivavtal?
 - o Hur mycket anser du/ni bör regleras i kollektivavtalet?
 - o Hur mycket av arbetstagarens sociala skyddsnet bör vara kopplat till kollektivavtalet?
- Har ni, under de senaste 15 åren, märkt av någon förändring av kollektivavtalen?
 - o Om så, är den positiv/negativ enligt er?
 - o Ser du avtal, lag eller en kombination av dem båda som bäst för fortsatta överenskommelser mellan avtalsparterna på arbetsmarknaden?
- Bör de avtalsslutande parternas suveränitet på arbetsmarknaden stärkas? (MBL, arbetsmiljölagen etc.) I så fall hur?
- Vad tror ni kommer att hända i framtiden med partssystemet/avtalsmodellen?
 - o Hur vill ni att ett framtida partssystem skall se ut?

ALTERNATIVA MODELLER

- Er inställning till lagstadgade minimilöner?
 - o Hur skulle detta påverka de som ni representerar? (arbetstagare/arbetsgivare)

EU

- Vilken är din/er syn på arbetsmarknadsparternas relation till varandra i de EU-länder som skiljer sig från den modell som finns i Sverige?
 - o Hur kommer Sveriges arbetsmarknad att förändras i och med EU-medlemskapet?
 - o Har någon av parterna ett sämre utgångsläge för förhandlingar med tanke på EU-direktiv och säkerställandet av den inre marknaden?

DEBATTEN KRING KOLLEKTIVAVTALEN

- Har du följt debatten om Wild n' Fresh?
 - o Vilken syn har du/ni på det som hänt i Wild n' Fresh-målet?
 - o Har din organisation tagit ställning i den rådande debatten? I vilken riktning?
 - o Vilken syn har du/ni på Vaxholmssituationen?

ALLMÄN DISKUSSION

- Hur ser du/ni på kopplingen mellan den svenska avtalsmodellen och den svenska välfärdsmodellen? Är dessa beroende av varandra?

INTERVJUFRÅGOR TILL LARS MAGNUSSON

- Har det under de senaste 15 åren skett någon förändring av kollektivavtalen?
- Vad tror du kommer att hända i framtiden med partssystemet/avtalsmodellen?
- Hur skulle en utveckling av kollektivavtalsmodellen kunna se ut?
- Hur skulle ett domslut i det lettiska byggnadsföretagets favör påverka den svenska avtalsmodellens framtid?
- Hur ser du på kopplingen mellan den svenska avtalsmodellen och den svenska välfärdsmodellen?

10.2 Samtyckesblankett

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

INFORMATION INFÖR MEDVERKAN I UPPSATSPROJEKT

Vi vill på detta sätt ge dig kortfattad information om vårt uppsatsarbete samt hur insamlade uppgifter handhålls och utnyttjas.

Uppsatsarbetet ingår som en del i utbildningen till socionom vid Göteborgs Universitet. Inom uppsatsprojektet följer vi de forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap, vilka utarbetats av Vetenskapsrådet.

Dessa principer innebär i korthet att:

- De som medverkar i uppsatsprojektet skall få information om uppsatsens syfte.
- Deltagaren har rätt att själv bestämma över sin medverkan.
- De insamlade uppgifterna skall behandlas konfidentiellt och förvaras på sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av dem.

Du är när som helst välkommen att kontakta oss om du har några frågor (telefonnummer finns nedan).

Du har rätt att avstå från att svara på frågor eller avbryta intervjun, utan att lämna någon anledning till detta.

Vi vill gärna använda bandspelare vid intervjutillfället. Detta gör det lättare för oss att dokumentera det som sägs under intervjun samt underlättar vårt fortsatta arbete med uppsatsarbetet. Vid utskriften kan vissa uppgifter komma att ändras så att du inte kan identifieras av en utomstående. Allt insamlat material förvaras på sådant sätt att utomstående inte kommer åt uppgifterna.

Om du har några frågor är du välkommen att kontakta någon av oss

Tobias Davidsson	0739-658597 eller 031-22 34 42
Ronnie Gustavsson	0736-233887 eller 031-300 94 74
Albin Lindblad	0739-240831 eller 031-21 84 66

Handledare: Linda Lane
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs Universitet
Mailadress: Linda.lane@socwork.gu.se

10.3 Informanternas samtycke

Informanternas samtycke finns att erhålla på Institutionen för Socialt Arbete, Göteborg.